

Sporen van ontginning aan het Sint-Pietersplein te Kwerps

Eindrapport van een opgraving ter hoogte van de dorpskern te Erps-Kwerps (Kortenberg)

Titel

Sporen van ontginning aan het Sint-Pietersplein te Kwerps: Eindrapport van een opgraving ter hoogte van de dorpskern te Erps-Kwerps (Kortenbergh)

Auteur(s)

Jeska Pepermans

Erkende archeoloog

2019/00002 INDAR BV (rechtspersoon)

2019/00001 Jeska Pepermans (natuurlijk persoon)

Projectnummer INDAR Bv

2024-0340

Projectnummer Onroerend Erfgoed

2024I400

Plaats en datum

Beerse, 20/06/2025

Voorblad

Referentie kaart Beerse 1939: Cartesius.

.

INHOUDSOPGAVE

1.	Inleiding.....	4
1.1.	Beschrijvend gedeelte	4
1.1.1.	Administratieve gegevens	4
1.1.2.	Onderzoeksopdracht	7
1.1.3.	Randvoorwaarden.....	8
1.2.	Aanleiding	9
1.3.	Archeologische voorkennis en resultaten archeologisch vooronderzoek.....	10
1.3.1.	Bureauonderzoek.....	10
1.3.2.	Proefputtenonderzoek.....	11
1.4.	Werkwijze en strategie.....	13
1.4.1.	Algemene bepalingen	13
1.4.2.	Specifieke methodologie	13
1.4.3.	Risicoanalyse	16
1.4.4.	Uitgevoerde methodologie en afwijkingen van de opgestelde methodologie	17
2.	Assessmentrapport.....	20
2.1.	Inleiding.....	20
2.1.1.	Sporen en structuren	20
2.1.2.	Vondsten en stalen.....	26
2.2.	Besluit op basis van het assessmentrapport	28
2.2.1.	Datering en interpretatie.....	28
2.2.2.	Kennisvermeerderingspotentieel en aanbevelingen	28
3.	Beschrijving van het kader van de archeologische site	29
3.1.	Beschrijving van het aardwetenschappelijk kader	29
3.1.1.	Topografie, hoogteligging en hydrografie	29
3.1.2.	Geologische en bodemkundige situering	30
3.2.	Beschrijving van het historische kader	33
3.2.1.	Historische bronnen	33
3.2.2.	Cartografische bronnen	34
3.3.	Beschrijving van het archeologische kader	40
3.3.1.	Centrale archeologische inventaris.....	40
3.3.2.	Archeologienota's, nota's en eindverslagen	41
4.	Aardkundige beschrijving van het plangebied	45
4.1.	Inleiding.....	45
4.2.	Bodemopbouw binnen het plangebied.....	45
4.3.	Conclusie en effecten op de aanwezige archeologie.....	48
4.4.	Referentie aan gelijkaardige bodems	48
5.	Beschrijving van de archeologische site.....	49

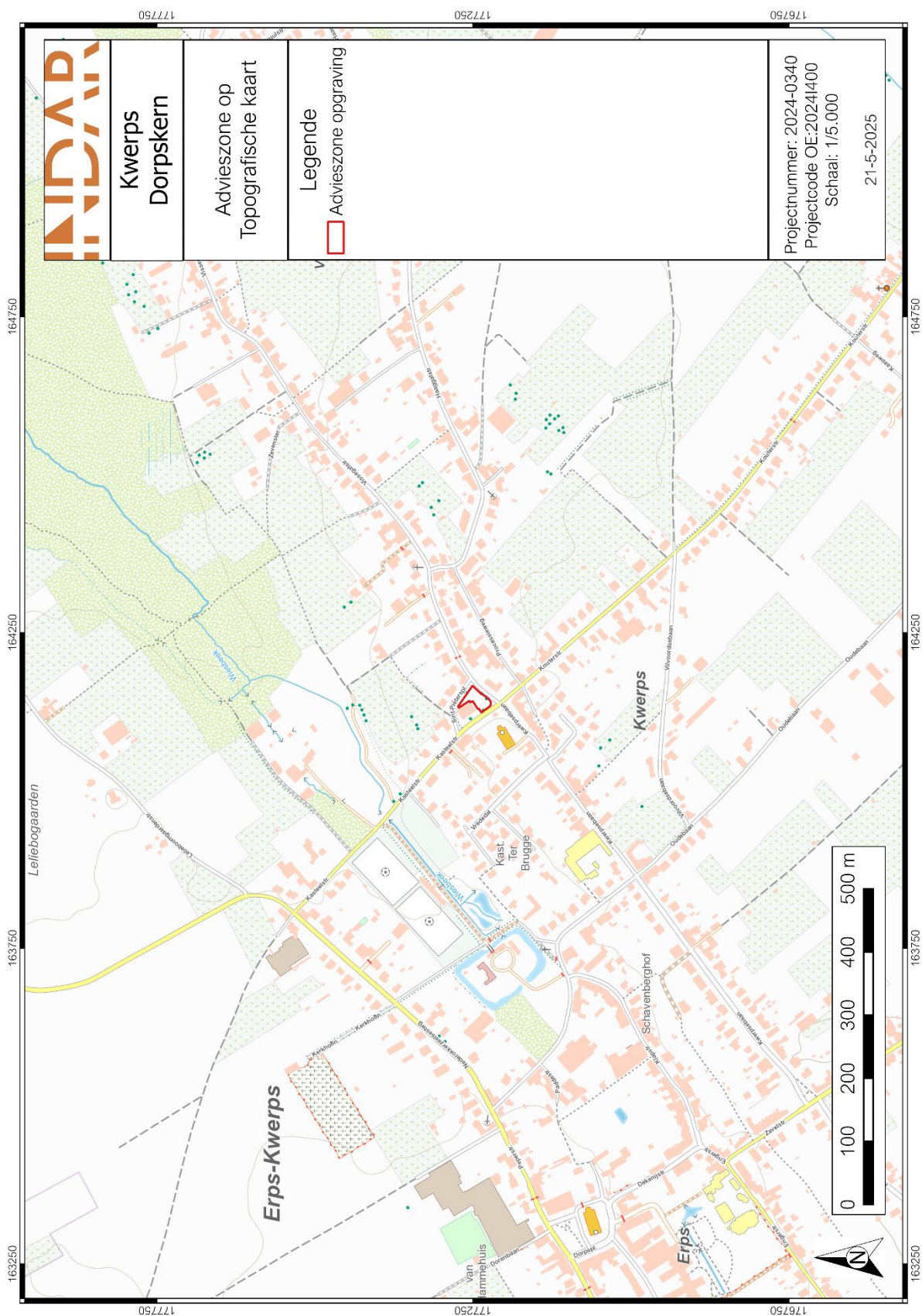
5.1.	Inleiding.....	49
5.2.	Ontginningskuilen uit de nieuwe tijd.....	49
5.3.	Overige kuilen	59
5.4.	Vergelijking met literatuur en de aangrenzende site	60
6.	Synthese	63
6.1.	Algemeen.....	63
6.2.	Beantwoording van de onderzoeksvragen	64
6.3.	Deponering	67
7.	Lijst met figuren	68
8.	Lijst met tabellen.....	69
9.	Bibliografie	70
9.1.	Literatuur.....	70
9.2.	Websites	71
10.	Bijlagen	72

I. INLEIDING

1.1. Beschrijvend gedeelte

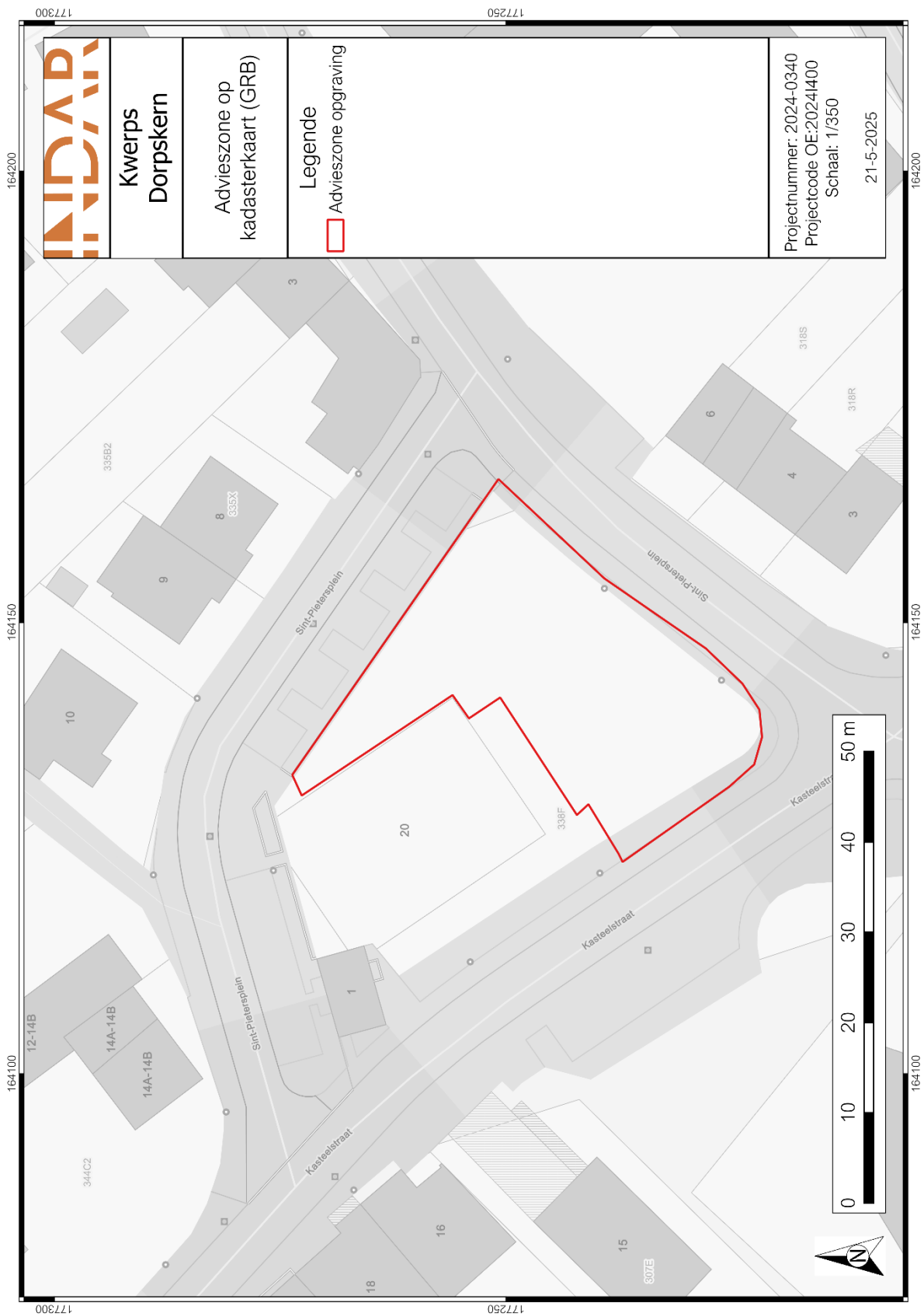
1.1.1. Administratieve gegevens

Projectcode INDAR BV		2024-340
Projectcode Onroerend Erfgoed		2024I400
Locatie	Provincie	Vlaams-Brabant
	Gemeente	Kortenberg
	Deelgemeente	Erps-Kwerps (Kwerps)
	Straat	Kasteelstraat, Sint-Pietersplein
Kadastrale gegevens	Gemeente	Kortenberg (Erps-Kwerps)
	Afdeling	2
	Sectie	C
	Percelen	338F, Openbaar Domein
Coördinaten	Noordoost	X: 164187.86 Y: 177267.61
	Noordwest	X: 164176.60 Y: 177168.91
	Zuidoost	X: 164034.15 Y: 177126.68
	Zuidwest	X: 164031.40 Y: 177317.43
Oppervlakte advieszone		Ca. 942 m²
Erkend Archeoloog		2019/00002 – INDAR bv (rechtspersoon) 2019/00001 – Jeska Pepermans (natuurlijk persoon)

Figuur 1: Advieszone opgraving op Topografische kaart (schaal 1/5.000, digitaal)¹

¹ AGIV 2025.

Figuur 2: Advieszone opgraving op kadasterkaart (GRB) (schaal 1/350, digitaal)²

² AGIV 2025.

1.1.2. Onderzoeksopdracht

De aanleiding van het vervolgonderzoek, met name een opgraving, kadert in de uitvoering van het programma van maatregelen zoals opgemaakt in de nota PEPERMANS, J. 2024 met ID 30787 en projectcode 2024H216.

Deze nota werd opgemaakt naar aanleiding van de geplande (her-)aanleg van beide dorpskernen van de deelgemeente Erps-Kwerps. In een eerste fase werd het proefputtenonderzoek te Kwerps uitgevoerd en resulteerde daaruit een opgraving.³ Dit vervolgonderzoek, met name een archeologische opgraving, kadert binnen het Onroerenderfgoeddecreet (decreet van de Vlaamse Regering 12 juli 2013) en het Onroerenderfgoedbesluit van de Vlaamse Regering van 16 mei 2014.

Voorgaande de opgraving werden een bureau- en proefputtenonderzoek uitgevoerd. Het proefputtenonderzoek te Kwerps, Dorpskern leverde een archeologische site op ter hoogte van het Sint-Pietersplein. Het betrof vermoedelijk een archeologische site uit de late middeleeuwen – nieuwe tijd die de ontginningsactiviteiten in het gebied weergeeft. Er werd een zone van ca. 942 m² geselecteerd om verder te onderzoeken aan de hand van een vlakdekkende opgraving (Figuur 1 - Figuur 2).

Op basis van de nota werden enkele onderzoeksvragen geformuleerd die minimaal beantwoord moeten worden in het eindrapport:

Landschappelijk kader:

- Welke bodemhorizonten worden in de profielen aangetroffen en wat is de genese ervan? Welke zijn de bodemprocessen die hiermee geassocieerd worden?
- Wat is de relatie tussen deze bodemhorizonten en het omliggende landschap?
- Wat is de relatie tussen deze bodemhorizonten en de archeologische sporen?
- Hoe zag het landschap er tijdens de verschillende bewonings- en gebruiksfasen uit?
- Heeft de bodem of het landschap een invloed gehad op het landgebruik en de landinrichting?
- Zijn er doorheen de tijd, veranderingen op getreden in het landschap en het landschapsgebruik? Zijn deze veranderingen veroorzaakt door de mens?
- Welke impact hebben de mogelijke ontginningen op de ondergrond gehad en hoe is dit fenomeen bodemkundig waarneembaar?
- Welke factoren zorgen ervoor dat net deze locatie aantrekkelijk was voor ontginning?

Nederzetting:

- Wat is de aard van vindplaats?
- Is de begrenzing van de nederzetting bereikt? Zoja; waar bevindt zich deze begrenzing en hoe manifesteert zich deze?

³ PEPERMANS, J. 2024.

- Wat is de datering van de nederzetting en zijn er meerdere fases te herkennen?
- Is er sprake van een ruimtelijke inrichting van het landschap waarbij bepaalde zones een bepaalde functie kenden of toebehoorden aan één erf?
- Zijn er gebouwplattegronden aanwezig? Zoja; tot welk type behoren deze gebouwplattegronden? Zijn er uitspraken te doen omtrent datering, functie, constructie en gebruik?
- Zijn er andere sporen, structuren of vondsten die wijzen op de aanwezigheid van een nederzetting of activiteiten die rechtstreeks verband houden met deze nederzetting?
- Zijn er sporen aanwezig die verband houden met een specifieke ambacht?
- Zijn er nog restanten aanwezig van historische bebouwing? Zo ja; hoe zijn deze opgebouwd? Zijn er faseringen te herkennen?

Materiële cultuur:

- Tot welke vondstcategorieën behoren de vondsten, wat is de vondstdichtheid en de conserveringsgraad?
- Zijn er uitspraken te doen omtrent typologie, functie en datering van de vondsten?
- Zijn de vondsten van lokale oorsprong of wijzen deze op (handels)contacten met andere gebieden?
- Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de gebruikers?
- Hoe verhouden de gegevens uit deze opgraving zich tot de gegevens van de aangrenzende opgraving die voortkwam uit een vondstmelding

Aanbevelingen:

- Welke onderzoeken kunnen in de toekomst de kennis van de site uitbreiden?
- Zijn er vondsten die conserveringsmaatregelen nodig hebben zodat deze voor de toekomst bewaard kunnen blijven?

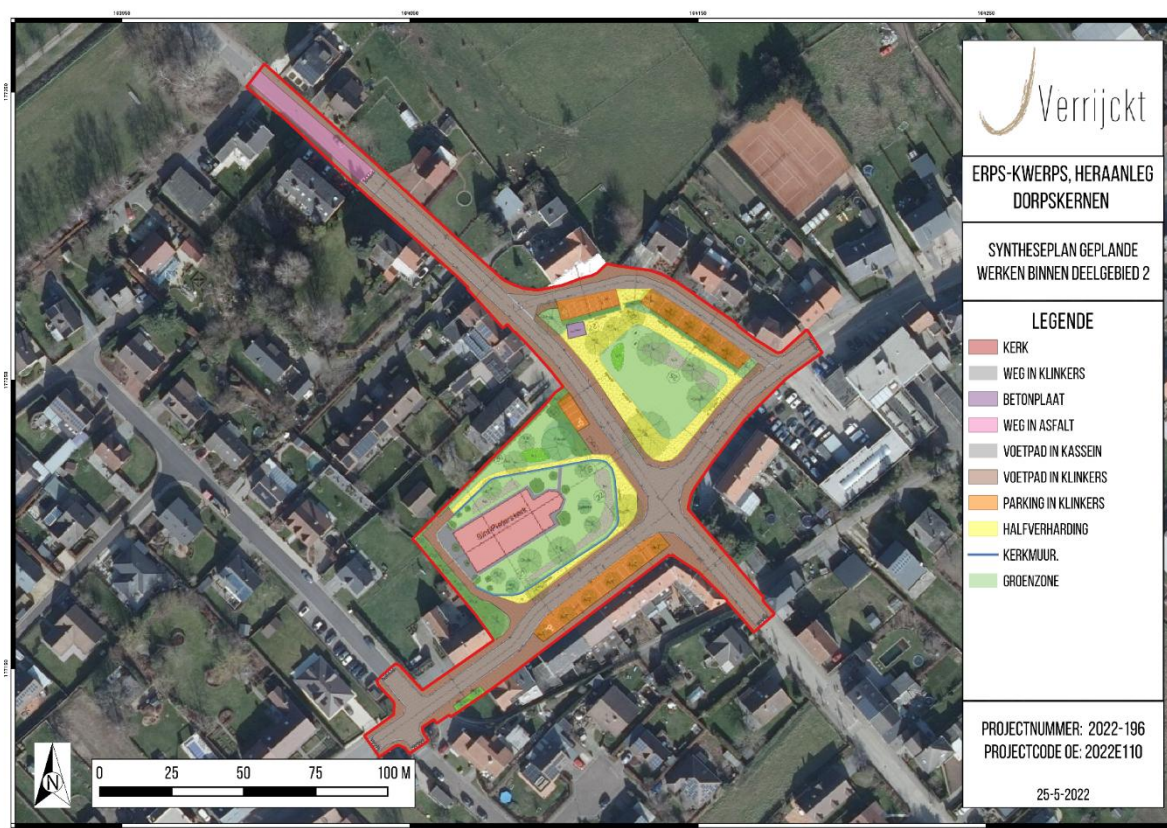
1.1.3. Randvoorwaarden

Er werden geen specifieke randvoorwaarden voorzien in het programma van maatregelen voor de opgraving.

1.2. Aanleiding

De aanleiding van het onderzoek was de aanvraag van een omgevingsvergunning voor de geplande heraanleg van de dorpskernen van Erps-Kwerps (gemeente Kortenberg). Dit archeologierapport behandelt de eerste resultaten van de opgraving die voortkwam uit het vooronderzoek ter hoogte van dorpskern van Kwerps. De advieszone voor een archeologische opgraving betrof een deel van het Sint-Pietersplein te Kwerps. De werken die voorzien waren ter hoogte van het plein (Figuur 3), werden in de archeologienota als volgt beschreven:

“Het Sint-Pietersplein wordt heraangelegd. De bestaande bebouwing en halfverharding wordt hiervoor opgebroken. Het plein wordt grotendeels ingericht als groenzone. Binnen deze zone worden enkele bomen en struiken aangeplant. Rondom het nieuwe, groene plein wordt een pad in halfverharding aangelegd (ca. 794 m²). De opbouw bedraagt ca. 40 à 50 cm. Aan de noordwestelijke zijde van dit groene plein wordt een nieuwe betonplaat voorzien waarop de frituur (die voorheen aan de kerk was gevestigd) kan komen te staan. De betonplaat (ca. 30 m²) kent een dikte van ca. 30 cm. Verder worden er op het nieuw ingerichte Sint-Pietersplein enkele banken en kleine speeltoestellen voorzien. Vrij centraal binnen het plein wordt een wadi voorzien. De wadi kent een totale oppervlakte van 156 m². De breedte van deze langgerekte wadi varieert van 3 tot 5 meter. De maximale ontgravingsdiepte bedraagt 50 cm onder het maaiveld. Aan de noordwestelijke zijde van het plein worden twee ondergrondse glascontainers voorzien. Verder dient de bestaande bebouwing en de halfverharding op het Sint-Pietersplein eveneens opgebroken te worden.”⁴

Figuur 3: Synthesepan van de werkzaamheden in de dorpskern van Kwerps, zoals weergegeven in de archeologienota⁵

⁴ VAN EYCK, B. & VERRIJCKT, J. 2022; PEPEMANS, J. 2024.

⁵ VAN EYCK, B. & VERRIJCKT, J. 2024.

1.3. Archeologische voorkennis en resultaten archeologisch vooronderzoek

1.3.1. Bureauonderzoek

Het bureauonderzoek werd opgemaakt voor zowel de dorpskern van Erps, als de dorpskern van Kwerps. De samenvatting van het bureauonderzoek luidt als volgt:

“De resultaten van het bureauonderzoek hebben uitgewezen dat beide deelgebieden een hoog archeologisch potentieel kennen voor artefactsites uit de steentijd en sporensites vanaf het Neolithicum tot en met de nieuwe tijd. Verder wees het bureauonderzoek uit dat er rondom beide kerken een kerkhof aanwezig was.

De opdrachtgever voorziet binnen beide deelgebieden de heraanleg van de dorpskern Erps (deelgebied 1) en de dorpskern van Kwerps (deelgebied 2). Daarbij worden binnen beide deelgebieden zowel de wegenis vernieuwd alsook beide groene dorpspleinen opnieuw aangelegd.

Op basis van de resultaten van het bureauonderzoek kan geconcludeerd worden dat het grote merendeel van de geplande werken geen nieuwe (grootschalige) bodemingrepen met zich zullen meebrengen. Voor de aanleg van beide pleinen worden de bestaande niveaus binnen beide deelgebieden zo goed als overal aangehouden. Zo wordt er voor de heraanleg van de nieuwe wegenis louter de toplaag vervangen. Voor de andere delen van de verharding worden naast de toplaag ook de onderfundering vervangen. De bestaande diktes van zowel onderfundering als toplaag blijven daarbij gelijk aan die van de reeds bestaande verhardingen. De Klip toonde aan dat vrijwel alle openbare nutsleidingen zich onder de bestaande autowegen en voetpaden bevindt. De exacte diepte van deze nutsleidingen is tot op heden ongekend. Echter kan er vanuit gegaan worden dat de bodem onder de aanwezige verharding reeds verstoord werd bij de aanleg van al deze nutsleidingen.

Binnen de geplande werkzaamheden voorziet de opdrachtgever de vernieuwing van delen van de aanwezige hoofdwaterleiding. Deze leidingen komen op de locatie en diepte van de reeds aanwezige waterleiding te liggen, waardoor er geen nieuwe bodemingrepen noodzakelijk zijn.

Beide dorpspleinen worden zoals reeds aangehaald eveneens heraangelegd en uitgebreid. De voetpaden binnen beide dorpspleinen (buiten de kerkhofmuur) van deelgebieden (voetpaden in halfverharding) lokaal met enkele vierkante meters uitgebreid. De verwachte opbouw van deze halfverharding bedraagt maximaal 30 – 40 cm. Het proefputtenonderzoek dat reeds aangrenzend aan deelgebied 1 werd uitgevoerd, wees uit dat het **archeologisch niveau zich op ca. 70 cm onder het maaiveld** bevindt. Hierdoor kan er van uit worden gegaan dat er voldoende buffer blijft behouden tussen de nieuwe verharding in halfverharding en het onderliggende archeologisch niveau.

Op basis van bovenstaande gegevens kan geconcludeerd worden dat de geplande werkzaamheden binnen zowel deelgebied 1 als 2 vrijwel geen nieuwe bodemingrepen met zich meebrengen. Archeologisch onderzoek aangrenzend aan deelgebied 1 wees uit dat het archeologisch niveau rond de 70 cm onder het maaiveld te situeren is. Hierdoor kunnen potentieel Op basis van bovenstaande gegevens kan geconcludeerd worden dat de geplande werkzaamheden binnen zowel deelgebied 1 als 2 in vrij beperkte mate nieuwe bodemingrepen met zich meebrengen. Archeologisch onderzoek aangrenzend aan deelgebied 1 wees uit dat het archeologisch niveau rond de 70 cm onder het maaiveld te situeren is. Hierdoor bestaat er voldoende buffer tussen de potentieel aanwezige archeologische waardes en de geplande werken.

Echter wees het bureauonderzoek uit dat er binnen de kerktuin van de kerk in Erps en de kerk in Kwerps een kerkhof aanwezig was. Dit kerkhof zou reeds geruimd zijn. Echter is de mate en diepte waarin de menselijke resten werden geruimd tot op heden niet gekend. Er kan dus niet verzekerd worden dat alle begravningsniveaus werden geruimd en op welke dieptes eventuele resterende begravningsniveaus zich nog bevinden. Gezien het eeuwenlange gebruik als kerkhof is het namelijk niet ongewoon dat niet het volledige kerkhof werd geruimd. Rondom de beide kerken worden enkele wadi's voorzien die onder een talud worden uitgegraven. De maximale uitgraafdiepte van deze wadi's bedraagt maximaal 50 cm onder het maaiveld. Om de mogelijke impact van de geplande werken te evalueren op de bodem, wordt een proefputtenonderzoek geadviseerd. Via een proefputtenonderzoek kunnen de aanwezige archeologische sequenties exact in kaart gebracht worden, waarna de potentiële (negatieve) impact van de geplande werkzaamheden op deze sequenties gedetailleerd in kaart kunnen gebracht worden.”⁶

1.3.2. Proefputtenonderzoek

Het proefputtenonderzoek ter hoogte van de dorpskern van Kwerps leidde tot volgende resultaten:

“In het kader van de geplande dorpskernontwikkeling te Kwerps, vond een proefputtenonderzoek plaats. Tijdens het vooronderzoek met ingreep in de bodem zijn antropogene sporen aangetroffen, waaronder één muur en twee kuilen.

Ter hoogte van de kerkhofzone werd een muur aangetroffen die vermoedelijk te linken is aan de kerkhofmuur of de historische bebouwing die er wordt weergegeven vanaf de Ferrariskaart. Op basis van het proefputtenonderzoek, kan beoordeeld worden dat binnen de uitgravingsdieptes van de werken + een archeologische buffer geen inhumatiegraven meer in oorspronkelijke positie bewaard zijn. De aanwezige lagen bevatten wel nog los menselijk bot, wat niet onlogisch is voor een kerkhof dat werd geruimd. Er kan dan ook gesteld worden dat de reeds gebeurde uitgravingen weinig tot geen impact gehad hebben op de archeologische ondergrond, aangezien er geen begravingen zijn aangetroffen die in oorspronkelijke positie bewaard zijn.

Ter hoogte van de pleinzone werden kuilen aangetroffen. Op basis van de omvang, diepte en vulling, wordt verwacht dat het gaat om ontginningskuilen. Wanneer men deze linkt aan bodemkundige gegevens, gaat het allicht om kalkzandsteenontginningskuilen. De kuil leverde aardewerk op uit de late middeleeuwen – nieuwe tijd. Gelijkaardige kuilen werden aangetroffen ter hoogte van de aangrenzende voormalige wegenis ten noorden. Hier werd onder een vondstmelding in opdracht van het agentschap Onroerend Erfgoed onlangs een opgraving uitgevoerd waarbij diverse dergelijke kuilen werden aangetroffen. De site die daar werd aangetroffen loopt dus door binnen het onderzoeksgebied van het Sint-Pietersplein.

Het proefputtenonderzoek te Kwerps, Dorpskern leverde een archeologische site op ter hoogte van het Sint-Pietersplein. Het betreft een archeologische site uit de late middeleeuwen – nieuwe tijd die de ontginningsactiviteiten in het gebied weergeeft. Aangezien het archeologisch relevant niveau zich bevindt direct onder de huidige steenslag- en asfaltlagen, dewelke afgegraven zullen worden tot op dit niveau, kan gesteld worden dat de archeologische site verstoord zal worden door de geplande werkzaamheden. Een verder onderzoek naar deze archeologische site kan meer inzichten opleveren in de ontginningsactiviteiten die er hebben plaatsgevonden. Bovendien kunnen resten van historische bebouwing elders ter hoogte van de pleinzone ook niet geheel uitgesloten worden.

⁶ VAN EYCK, B. & VERRIJCKT, J. 2024.

Er wordt dan ook geadviseerd om ter hoogte van het Sint-Pietersplein een vlakdekkende archeologische opgraving uit te voeren. Er wordt een zone van ca. 942 m² geselecteerd om verder te onderzoeken.

Het betreft een aaneengesloten zone, doch wordt niet de hele pleinomgeving geadviseerd voor verder onderzoek. Dit om volgende redenen:

In het noordwesten heeft zich een zwembad bevonden waardoor er bestaande verstoringen aanwezig zijn van 2 à 4 m beneden het maaiveld. Aangrenzend deze zone, bevinden zich enkele zones waar zich evenwel leidingen en ondergrondse nutsputten hebben bevonden, waarvoor ook verstoringen tot 2,5 m beneden het maaiveld verwacht kunnen worden.

In het noordwesten bevindt zich evenwel de betonplaat die reeds gegoten werd in functie van de nieuwe frituur. Deze nieuwe frituur zou half september 2024 geleverd worden om te plaatsen bovenop de betonplaat. Deze zone op dit moment nog mee gaan opgraven zou leiden tot grote economische verliezen. Hierdoor is het niet gunstig deze zone nu nog mee op te gaan graven, aangezien de werken er ook al werden uitgevoerd.

In het noordwesten blijven door bovenstaande gegevens slechts kleine oppervlaktes op die nog onderzoekbaar zijn, tevens spievormig en maximaal 3 tot 7 m breed. De gegevens die er verzameld zouden kunnen worden zijn erg versnipperd. Tevens door de beperkte ruimte wordt een opgraving er ten zeerste bemoeilijkt.

Op basis van bovenstaande gegevens is er ten zuidoosten van het oorspronkelijke zwembad een aaneengesloten zone van ca. 942 m² geselecteerd voor de uitvoering van een archeologische opgraving.

De modaliteiten voor de uit te voeren opgraving worden verder behandeld in het bijhorende programma van maatregelen.

Ter hoogte van het oorspronkelijke kerkhof blijken de uitgevoerde werken geen destructieve impact gehad te hebben op de archeologische ondergrond. In deze zone wordt geen verder onderzoek aanbevolen.

De huidige nota behandelt enkel het archeologisch vooronderzoek te Kwerps, Dorpskern. Het geadviseerde vooronderzoek ter hoogte van Erps, Dorpskern dient wel nog uitgevoerd te worden volgens de modaliteiten opgenomen bij het programma van maatregelen bij de archeologienota.⁷⁸

⁷ VAN EYCK, B. & VERRIJCKT, J. 2022.

⁸ PEPERMANS, J. 2024.

1.4. Werkwijze en strategie

1.4.1. Algemene bepalingen

Een archeologische opgraving heeft tot doel de informatie uit het bodemarchief in de vorm van een archeologisch ensemble te behouden en te ontsluiten door archeologische sites, sporen en artefacten vrij te leggen, te onderzoeken en te registreren. De algemene bepalingen van een opgraving, zoals vastgesteld in de Code van Goede Praktijk, zijn hier van toepassing.⁹

1.4.2. Specifieke methodologie¹⁰

1.4.2.1. Onderzoeksmethoden, technieken en strategieën

Het vlakdekkend archeologisch onderzoek zal worden uitgevoerd conform de Code van Goede Praktijk specifiek zoals beschreven in hoofdstuk 15 tot en met 22. De opgraving omvat de zone aangeduid op Figuur 4. Dit betreft een zone van ca. 942 m².

De uitgravingen gebeuren door een kraan met een gladde kraanbak tot op het archeologische niveau, dat op ongeveer 30 cm beneden het maaiveld ligt. De huidige pleinafwerking mag niet voorafgaand verwijderd worden, aangezien het archeologisch niveau zich hier direct onder manifesteert. Het plangebied wordt zo efficiënt mogelijk opgegraven waarbij aandacht wordt besteed aan een zo overzichtelijk mogelijk ruimtelijk beeld van de situatie te scheppen. Gebouwstructuren worden indien mogelijk in één keer blootgelegd en geregistreerd.

Alle sporen dienen te worden gefotografeerd, beschreven en ingemeten. Ook de vlakhoogte en maaiveldhoogte dienen digitaal te worden opgemeten. De sporen worden handmatig gecoupeerd, tenzij het kosten-batengewijs te verantwoorden valt grotere ontginningskuilen machineel te couperen. De doorsnedes worden beschreven, getekend en gefotografeerd.

Eventuele vondsten worden per context apart verzameld. Indien sprake is van vondstconcentraties (crematies, concentraties scherven, vuursteen), worden deze als puntlocaties ingemeten. Metaalvondsten (uitgezonderd spijkers) worden eveneens als puntlocaties ingemeten. Waar wenselijk worden sporen bemonsterd voor natuurwetenschappelijk onderzoek. Kansrijke sporen voor zowel het aantreffen van verkoolde als onverkoolde resten worden ruim bemonsterd. Diepe sporen en sporen die onder de grondwaterstand zijn bewaard, worden standaard bemonsterd voor archeobotanisch onderzoek.

Indien houten structuren aanwezig zijn, worden hiervan houtmonsters genomen ten behoeve van houtsoortbepaling, bewerkingssporen en dendrochronologisch onderzoek. Fragiele en/of belangwekkende vondsten worden op de plaats van aantreffen gefotografeerd alvorens gelicht te worden.

Profielen en coupes worden schaal 1:20 getekend. De profielen zullen bij een eenduidig profiel gedocumenteerd worden door middel van regelmatige profielkolommen. TAW-hoogtes op de profielkolommen worden digitaal ingemeten

⁹ AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2019.

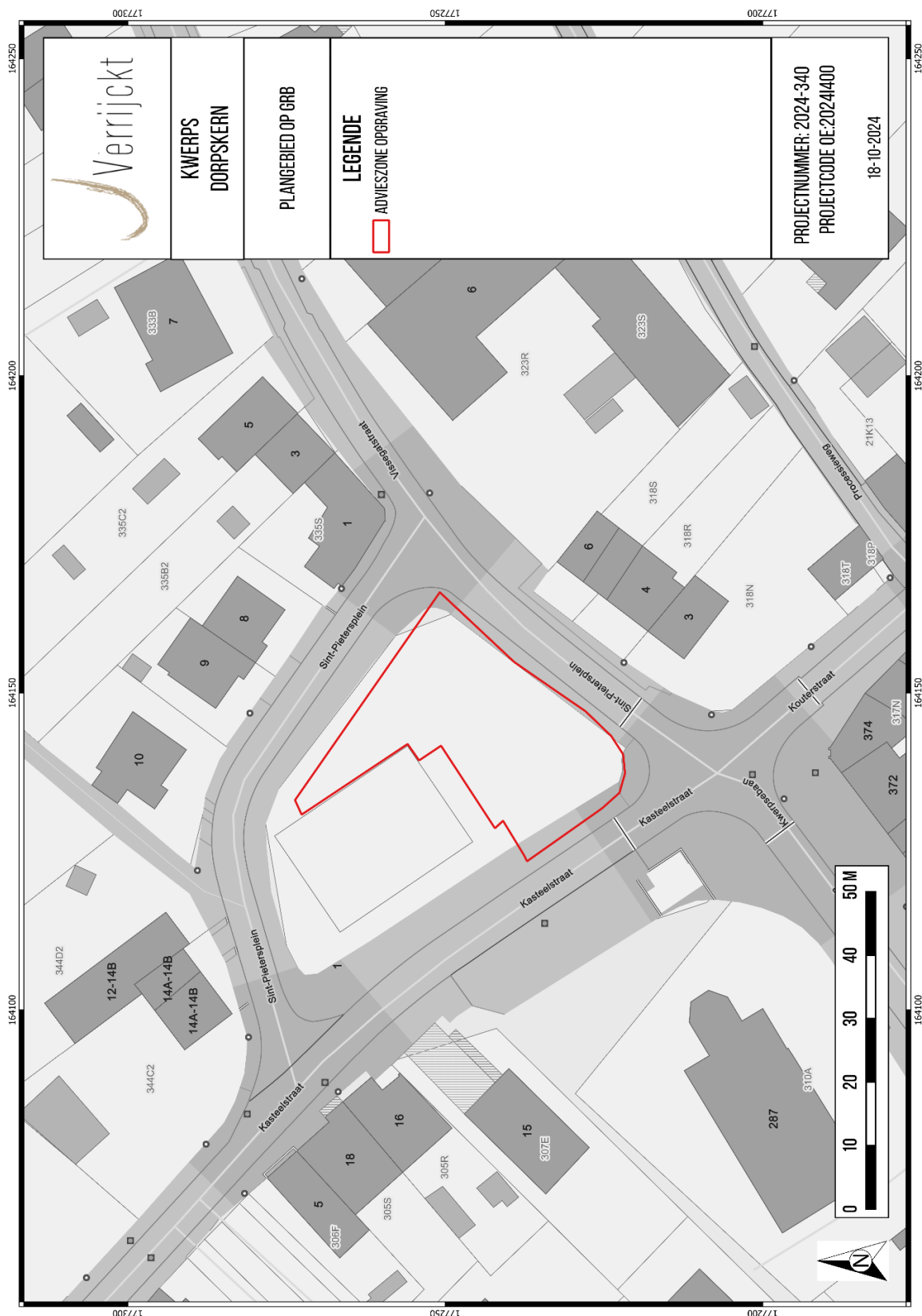
¹⁰ PEPERMANS, J. 2024.

Met de opdrachtgever wordt besproken of de werkputten terug moeten worden gedicht, of deze open mogen worden gelaten voor de werken. Er wordt evenzeer overlegd of de gemaakte putten verdicht dienen te worden, aangezien het omvangrijke ontginningskuilen betreft die wel een aanzienlijke impact kunnen hebben op de stabiliteit van de ondergrond na het couperen daarvan.

Eventuele waterputten of andere waterhoudende structuren dienen met bronbemaling opgegraven te worden volgens de standaardprocedure. Het veiligst wordt per 75 cm/1 m verdiept om dan het profiel te registreren door middel van foto's en tekeningen. Nadien wordt de tweede helft uitgehaald tot op het uitgegraven niveau. Dit tweede vlak wordt opnieuw ingemeten en vervolgens gecoupeerd. Dergelijke methode wordt toegepast tot de bodem van de waterput bereikt is.

Archeologierapport

- Na het veldwerk en de technische uitwerking wordt door de projectleider - zonodig na specialistisch advies - een archeologierapport opgesteld volgens paragraaf 23.4 van de Code van Goede Praktijk, met hierin een voorstel voor de te waarden monsters en een waardering van sporen en vondstmateriaal en een voorstel voor analyse.
- In het Archeologierapport worden de bevindingen van het veldwerk samengevat en eventuele afwijkingen ten opzichte van de Archeologienota verantwoordt.
- In het Archeologierapport wordt een voorstel gedaan voor nadere waardering en analyse van sporen, monsters en vondsten (waaronder laboratoriumonderzoek).
- In het Archeologierapport wordt een voorstel gedaan welke vondsten en monsters niet bewaard (gedeponeerd) hoeven te worden.
- In het Archeologierapport wordt een voorstel gedaan voor de (uiteindelijke) conservering van kwetsbare objecten.
- In het Archeologierapport wordt een voorstel gedaan voor de opzet van het eindrapport, waaronder de keuze van de te tekenen, te fotograferen en af te beelden objecten.
- In het Archeologierapport wordt aangegeven in welke mate de onderzoeksvragen beantwoord kunnen worden en of voor de uitwerking gewijzigde of aanvullende onderzoeksvragen gesteld moeten worden.
- In het Archeologierapport wordt aangegeven of aanvullende of gewijzigde eisen gesteld moeten worden aan de hieronder genoemde eisen van conservering.

Figuur 4: Advieszone opgraving op kadasterkaart (GRB) zoals weergegeven in het programma van maatregelen bij de nota¹¹

¹¹ PEPERMANS, J. 2024; AGIV 2024.

Aanvullend bij de bovenbeschreven onderzoeksmethoden, technieken en strategieën werden in het programma van maatregelen bij de nota diverse voorschriften opgesteld voor de selectie van de vondsten, staalname, metaaldetectie en onderzoekscriteria. Er werd evenzeer een inschatting gemaakt van de duur, fasering en kostenraming. Evenwel werden de personeelseisen beschreven waaraan het archeologisch team moest voldoen. Voor deze onderdelen wordt integraal verwezen naar het programma van maatregelen bij de nota PEPERMANS, J. 2024 met ID 30787 en projectcode 2024H216.

1.4.3. Risicoanalyse

Voor aanvang en tijdens de opgraving dienen maatregelen genomen te worden om de risico's voor archeologen te beperken.

Zo dient vervuiling voor aanvang van de werken gemeld te worden door de opdrachtgever. Indien er vervuiling aanwezig is, dient onderzocht te worden of deze vervuiling de gezondheid kan schaden en welke maatregelen nodig zijn om de invloed op de archeologen te beperken.

Tevens dient er ten alle tijden rekening worden gehouden met veilige werkomstandigheden. Deze veilige werkomstandigheden zijn de verantwoordelijkheid van de erkend archeoloog en het volledige team. Zo dient er steeds een minimale buffer van 2 meter behouden worden van schuttingen, gebouwen of andere constructies. Bij het uitgraven van sporen, dieper dan de grondwaterstand of met onstabiele grondlagen, dient er steeds onder een hoek van 45 graden afgegraven te worden. Tevens dient de archeoloog steeds een veilige vluchtweg te hebben indien er grondverzakkingen zouden optreden. Indien de erkend archeoloog beoordeeld dat bepaalde sporen niet onderzocht kunnen worden vanwege deze onveilige situaties mag hij de werkzaamheden staken. Dit dient nadien verantwoord te worden in het rapport.

Eventuele werfafrastering wordt voorzien door de opdrachtgever.¹²

¹² PEPERMANS, J. 2024.

1.4.4. Uitgevoerde methodologie en afwijkingen van de opgestelde methodologie

Tijdens de uitvoering van de opgraving is er niet afgeweken van het vooropgestelde programma van maatregelen en de bepalingen van de Code van Goede Praktijk.

De opgraving is uitgevoerd van dinsdag 1 oktober tot en met donderdag 3 oktober 2024, onder leiding van erkend archeoloog Jeska Pepermans (2019/00001) en archeoloog-assistent Bart Van Eyck. Het team werd vervolledigd door archeoloog-assistent Martijn Jacobs en veldtechnicus Peter Spoelstra. De kraan en kraanman werden aangeleverd door Van Eycken Trans. Metaaldetectie werd uitgevoerd door het archeologisch team.

Alles werd geregistreerd onder één werkput (WP 1) (Figuur 5 - Figuur 6). In totaal werd er zo ca. 805 m² opgegraven. Dit is ca. 137 m² minder dan de voorziene 942 m². Aan de zuidwestelijke randen echter, bevond zich de weg met voetpaden welke recent werd heraangelegd voorafgaand de opgraving. Hierdoor was het niet mogelijk dit deel nog te onderzoeken en werd de bodem reeds verstoord. Ze werd aangelegd door middel van een rupskraan van 8 ton met een gladde kraanbak van 1,8 m breed.

De toplagen bestaande uit asfalt en stabilisé werden laagsgewijs verdiept tot op het archeologisch leesbaar niveau, welke zich hier direct onder bevond. Er werd één archeologisch vlak aangelegd, in de top van de textuur B-horizont, waarin de sporen reeds zichtbaar waren. Waar deze niet voorkwam, werd het niveau aangelegd in de top van de C-horizont.

De aangetroffen sporen werden ingekrast in het vlak, gefotografeerd en nadien ingemeten met GPS. Na controle van de veldplannen werden de sporen geregistreerd. Grondsporen gecoupeerd, gefotografeerd, ingetekend op schaal 1:20 en uitvoerig beschreven. De grote kuilen werden machinaal gecoupeerd gezien ze weinig vondstmateriaal bevatten en het allicht ging om ontginningskuilen. Dit bleek kostenbatengewijs de meest efficiënte methode om deze sporen op te graven. Na de registratie werden alle grondsporen afgewerkt, tenzij deze te omvangrijk werden en zouden zorgen voor een te groot oppervlak aan onstabiele grond. Het volledig afwerken van al deze kuilen zou namelijk een aanzienlijke impact hebben de stabiliteit van de grond voor de groenaanleg, evenals eventuele toekomstige verzakkingen. Alle uitgehaalde kuilen werden terug opgevuld en gedicht met een verdichtingswiel, teneinde zoveel mogelijk de stabiliteit van de ondergrond te kunnen garanderen.

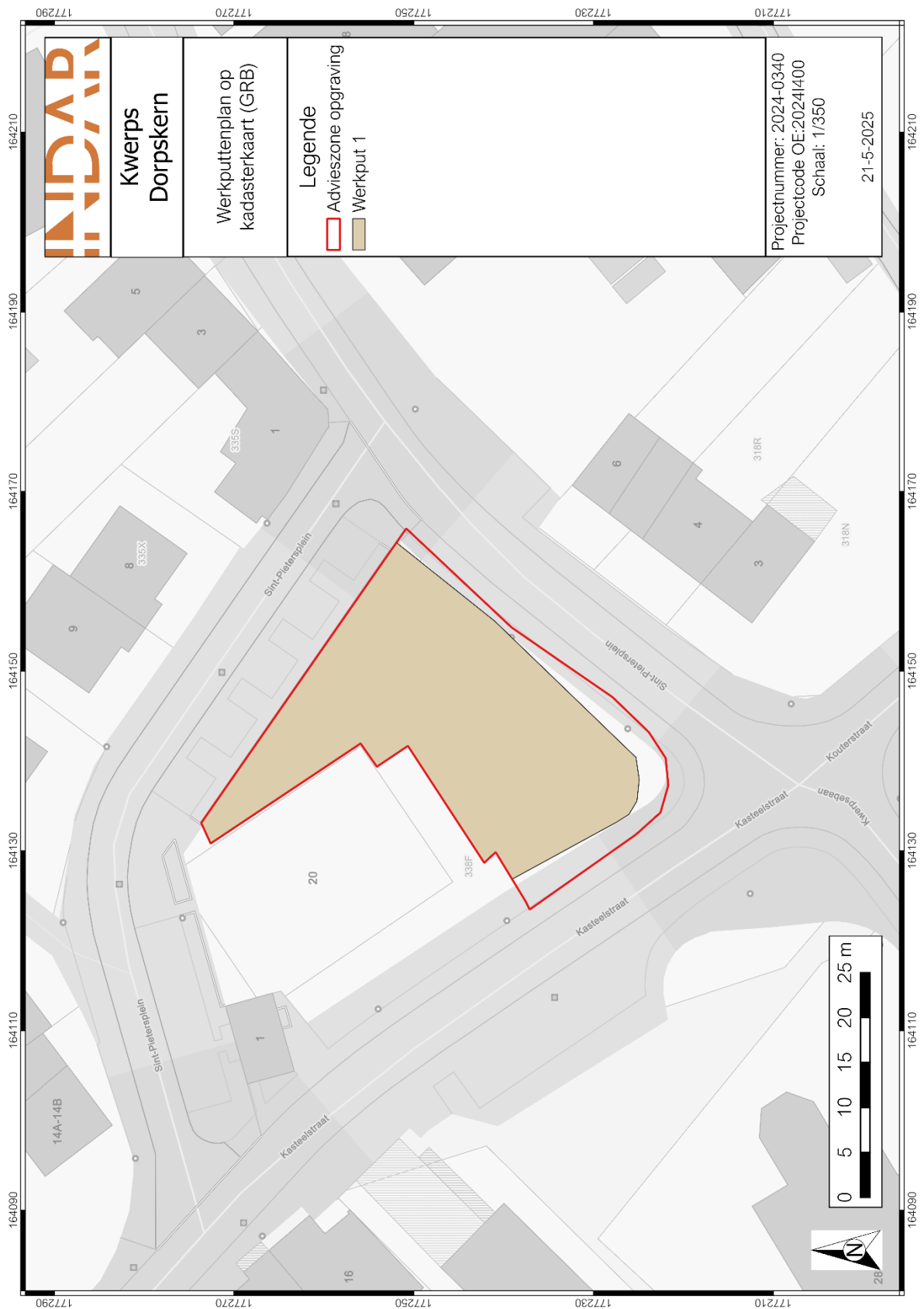
Vondsten werden per spoor en eventueel per laag ingezameld. Er werd tevens intensief gezocht met een metaaldetector.

Voor het aardkundig gedeelte van het onderzoek werden profielen opgeschaafd, gefotografeerd en ingetekend op schaal 1:20. Ze werden uitvoerig beschreven per (sub-)horizont. De profielen werden op het maaiveld ingemeten met XYZ-coördinaten (Lambert 1972).

Tot slot werd na het veldwerk de verzamelde data gedigitaliseerd in vondsten- en sporenlijsten en werd de ingemeten GPS-data verwerkt tot een gedetailleerd en overzichtelijk plan. Het vondstmateriaal zal verder bestudeerd worden. Het opgravingsensemble bestaat uit alle verzamelde en verwerkte data van het onderzoek.

Figuur 5: Overzichtsfoto's WP1 (©INDAR bv)

Figuur 6: Werkputtenplan op kadasterkaart (GRB) (schaal 1:350, digitaal)¹³

¹³ AGIV 2025.

2. ASSESSMENTRAPPORT

2.1. Inleiding

Het assessmentrapport behandelt de registratie en bijhorende observatie van de tijdens de opgraving aangetroffen sporen, spoorcombinaties, archeologische structuren, vondsten en stalen. Het brengt de resultaten naar voren zoals deze op basis van het veldwerk te beoordelen waren. Het conservatie-assessment bevat ook de maatregelen waaraan de vondsten en stalen moeten voldoen ter conservering ervan. Deze wordt verwerkt in het assessment van de vondsten en stalen. Het assessmentrapport bevat verder de lijsten en tekstuele opmerkingen van de aangetroffen sporen en vondsten, alsook de mogelijkheden voor verder onderzoek.

2.1.1. Sporen en structuren

Tijdens de archeologische opgraving werden in totaal 17 spoornummers uitgedeeld. Het betreft overwegend kuilen. Enkel S11 verdween bij schaven en is dan ook eerder te interpreteren als een restant van een bovenliggende laag. Zo werden er dus 16 kuilen aangetroffen (Tabel 1). Het gaat vrijwel steeds om vrij omvangrijke, diepe sporen, behalve in het geval van S12, S14 en S15. Uit de kuilen kon aardewerk gerecupereerd worden uit de late middeleeuwen en nieuwe tijden. Behalve het vondstmateriaal zijn ook de stratigrafie, vulling, grootte, aard en oversnijdingen van de gedateerde sporen van belang.

De sporen werden beschreven, waarbij o.a. het spoornummer, de locatie (werkput, vlak, e.d.), de vorm, de inhoud (aard, kleur, textuur, inclusies), de afmetingen, een interpretatie en indien mogelijk een datering werden vermeld. De afmetingen van de sporen zijn hierbij de waarden die werden opgemeten in het archeologisch grondvlak en de diepte ten opzichte van dit vlak.

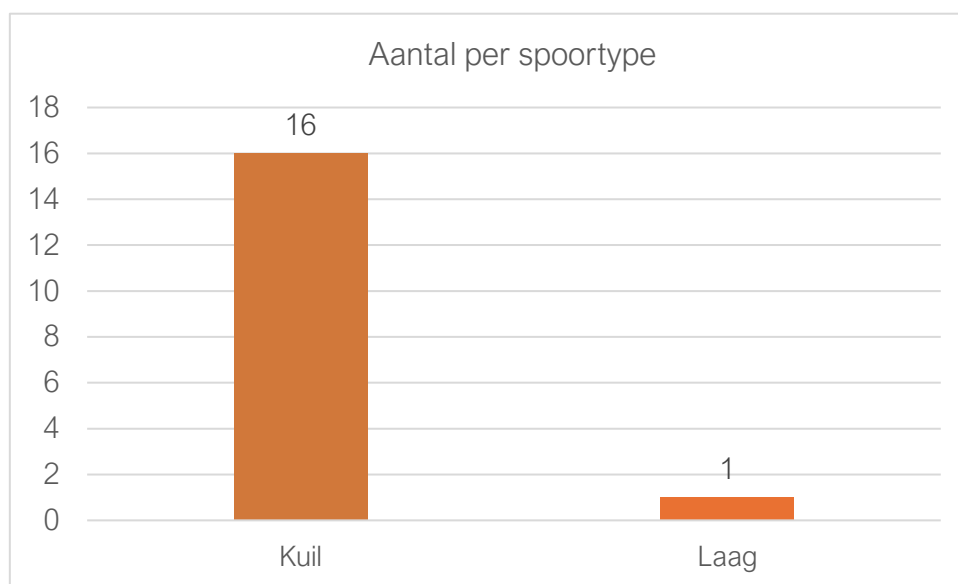
Ter inzicht van de aard, omvang en datering van de sporen, zal een selectie nader beschreven worden later in dit verslag. Per spoor staan tevens spoorbeschrijvingen opgenomen in de sporenlijst en zijn tekeningen met laagbeschrijvingen voorhanden. Onderstaand worden de sporen weergegeven op de algemene allesporenkaarten (Figuur 7 - Figuur 8) en de allesporenkaarten met interpretatie van spoortypes (Figuur 9 - Figuur 10). Deze zijn tevens ook toegevoegd aan de bijlagen voor een verhoogde leesbaarheid. Aanvullend bij de archeologische sporen werden ook diverse recente, antropogene verstoringen ingemeten. Voornamelijk in het zuiden en noorden van het terrein bevonden zich omvangrijke recente verstoringen.

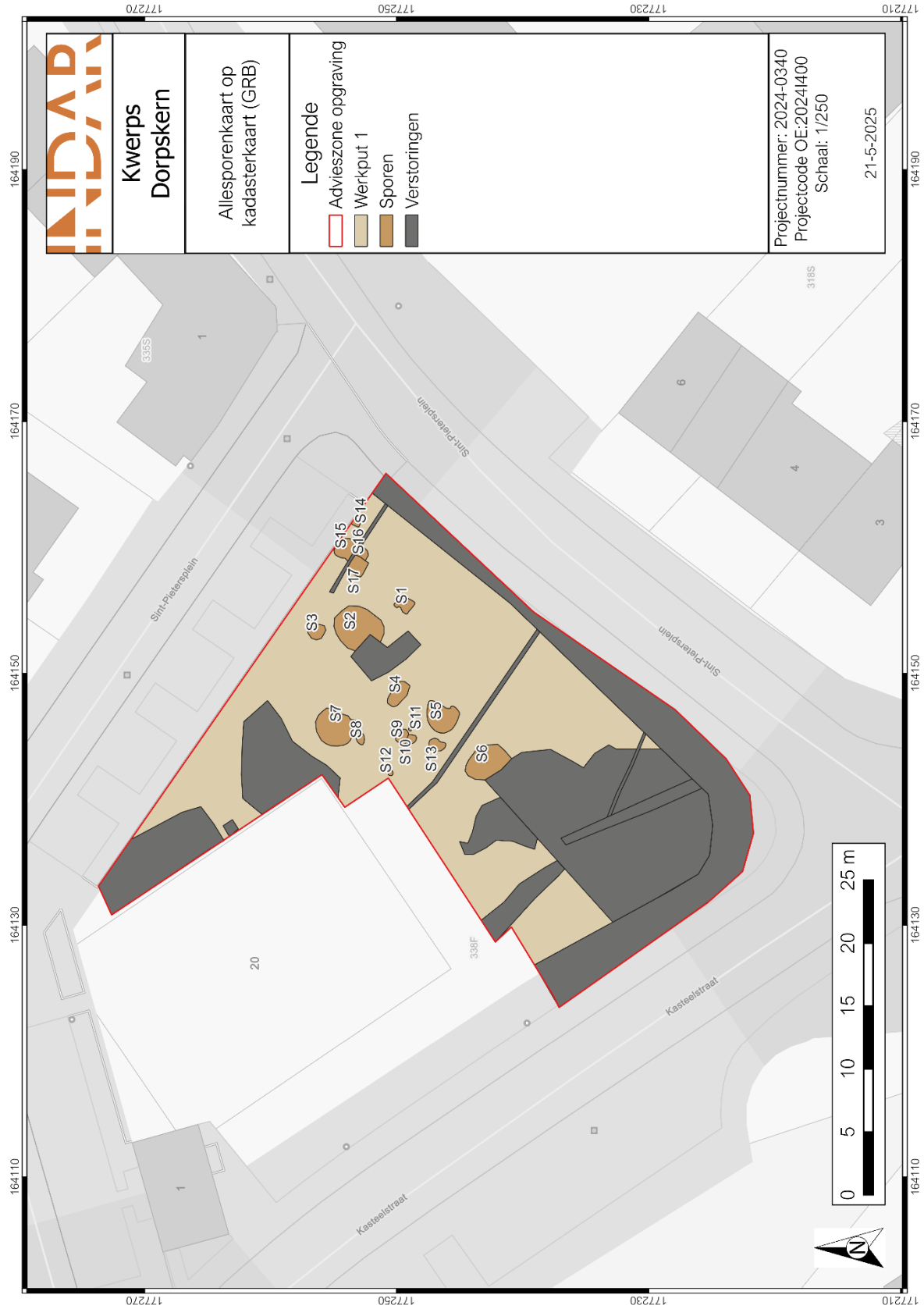
Vergelijkbare kuilen werden eerder ook al aangetroffen tijdens de opgraving in het kader van de vondstmelding met dossiernummer ID 191563 ten noorden van de huidige advieszone.¹⁴

De archeologische sporen werden aangetroffen op dieptes tussen +33 en 33,7 m TAW. Het terrein kent hiermee een van noordoost naar zuidwest hellend verloop.

Allesporenkaarten met zicht op de datering van de sporen zijn later in dit eindverslag opgenomen, ter ondersteuning van de uiteindelijke onderzoeksresultaten.

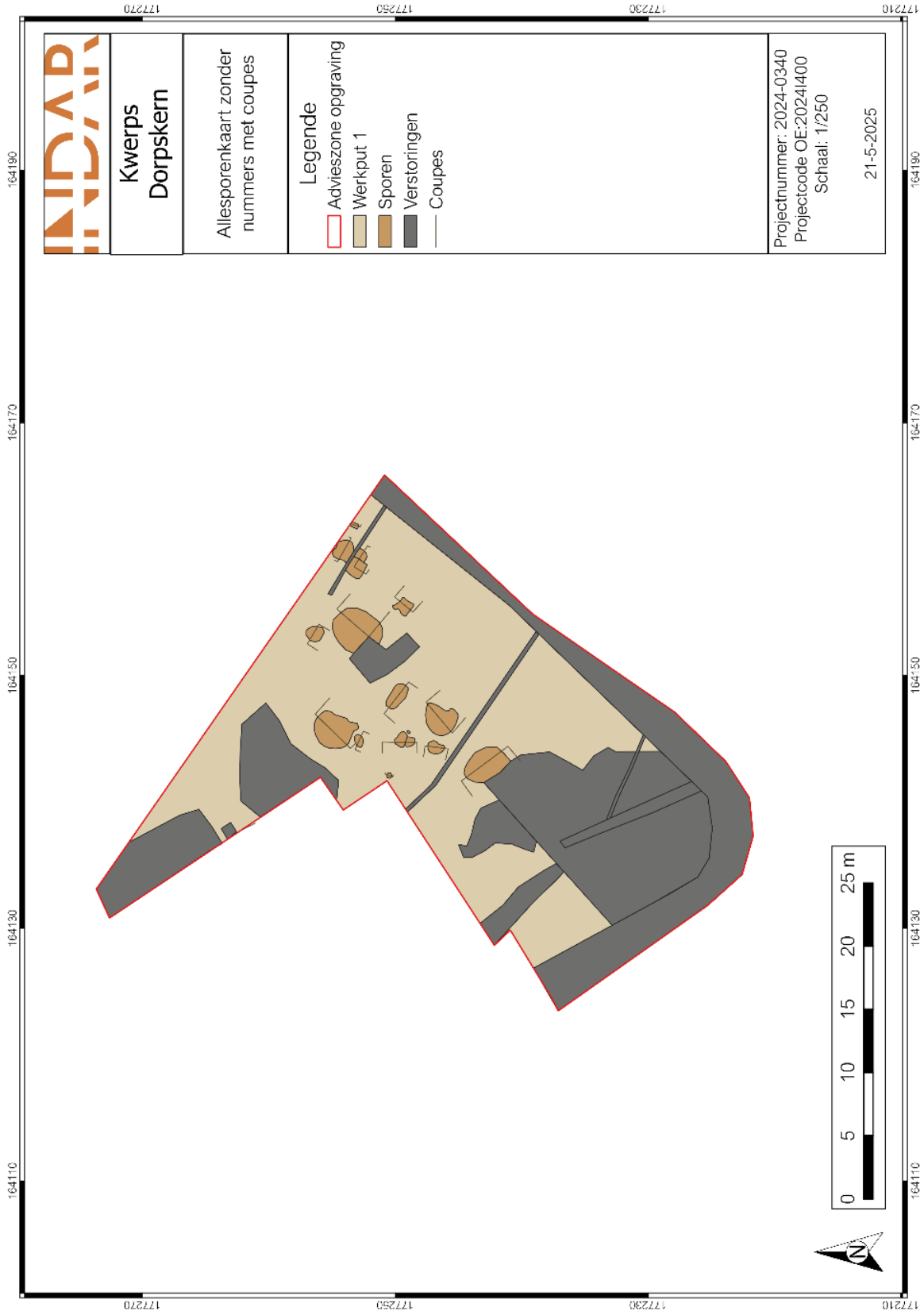
¹⁴ PEPERMANS, J. 2025.

Tabel 1: Aantal sporen per spoortype

Figuur 7: Allesporenkaart op kadasterkaart (GRB) (schaal 1/250, digitaal)¹⁵

¹⁵ AGIV 2025.

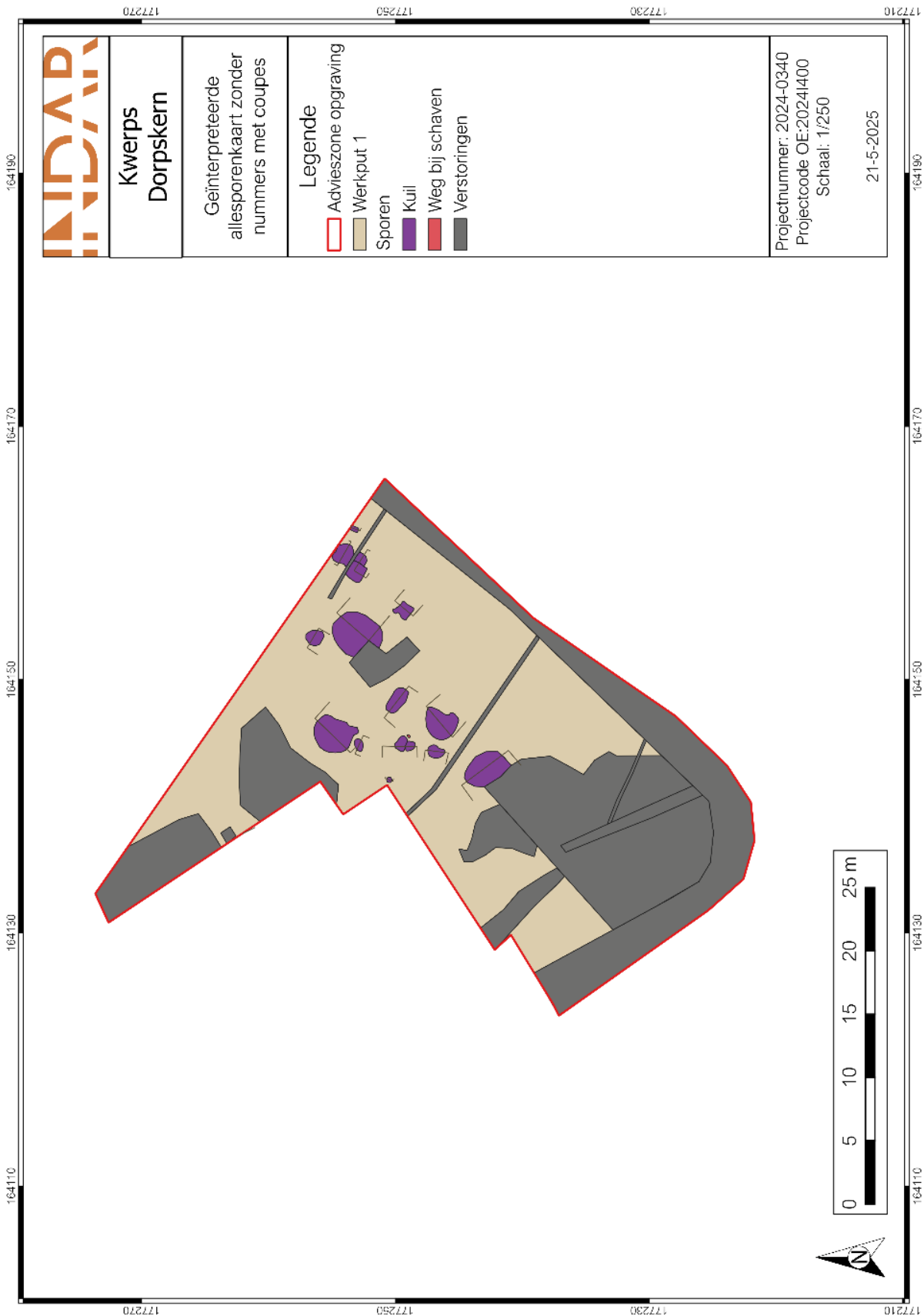
Figuur 8: Allesporenkaart zonder nummers, met weergave van coupes (schaal 1/250, digitaal)¹⁶

¹⁶ AGIV 2025.

Figuur 9: Geïnterpreteerde allesporenkaart op kadasterkaart (GRB) (boven) en geïnterpreteerde allesporenkaart (onder) (schaal 1/350 en 1/250, digitaal)¹⁷

¹⁷ AGIV 2025.

Figuur 10: Geïnterpreteerde allesporenkaart zonder spoornummers, met weergave van coupes

2.1.2. Vondsten en stalen

Tijdens de archeologische opgraving werden vondsten ingezameld bij de aanleg van de vlakken, het couperen en het afwerken van de sporen. Verder werd er aan metaaldetectie gedaan. Er werden tijdens het onderzoek geen archeologische sporen aangetroffen die geschikt zijn voor staalname in functie van natuurwetenschappelijk onderzoek.

2.1.2.1. Vondsten

De vondsten die tijdens de opgraving werden aangetroffen behoren tot volgende vondstcategorieën: aardewerk (n=24, 145g), glas (n=1, 2g), metaal (n=6, 57g) en natuursteen (n=5, 1845g). De gewichten en aantallen per categorie staan weergegeven in onderstaande tabel (Tabel 2). In totaal werd er 2049g aan vondstmateriaal gerecupereerd, met een totaal van 36 stuks. Aan het geheel van vondsten werden in totaal 15 vondstnummers uitgedeeld. Elk vondstnummer werd opgenomen en toegelicht in de vondstenlijst.

Gezien het vondstmateriaal beperkt is in aantal, fragmentair en ruim te dateren (14de-18de eeuw), werd geopteerd om de studie ervan mee op te nemen bij de beschrijving van de sporen (cfr. infra) in plaats van ze te behandelen in een afzonderlijk gespecialiseerd rapport.

Tabel 2: Aantallen en gewichten per vondstcategorie

MATERIAALCATEGORIE	AANTAL	GEWICHT (GRAM)
AARDEWERK	24	145
METAAL	6	57
GLAS	1	2
NATUURSTEEN	5	1845

Het merendeel van de vondsten betreft aardewerkscherven. Hierbij werden de volgende bakseltypes aangetroffen: roodbakkend aardewerk, steengoed en faïence. Uit het proefputtenonderzoek, bleek er in spoor S2 ook grijsbakkend aardewerk aanwezig, aangevuld met steengoed en roodbakkend aardewerk. Over het algemeen leken de aardewerkvondsten te dateren in de late middeleeuwen - nieuwe tijd, hoewel het oudste materiaal steeds voorkomt met jonger materiaal, dat vanaf de 16de eeuw gesitueerd kan worden. Hierbij bestaat dan ook de mogelijkheid van intrusie van ouder materiaal, en ligt de datering allicht eerder in de 16de-18de eeuw, gebaseerd op de jongste exemplaren per context.

De natuursteenvondsten zijn afkomstig van ontginningskuilen. Het betreft telkens ijzerzandsteen.

De metaalvondsten beperken zich tot 5 fragmenten metaalslak en een nagel. De metaalslakken werden evenwel gerecupereerd uit een ontginningskuil (S13).

Glas betreft slechts een klein fragment vensterglas, evenwel afkomstig uit de toplaag van een ontginningskuil (S2), mogelijk intrusief.

Alle vondsten verkeren in stabiele toestand. Conservatie wordt niet nodig geacht.

2.1.2.2. Stalen

Zoals boven vermeld, kwamen er geen vullingen aan het licht die geschikt zijn voor natuurwetenschappelijk analyses.

Houtskoolstalen werden niet ingezameld omwille van de mogelijke datering na 1650. Haneca *et al.* 2019 licht toe dat de kans dan groot is om een onjuiste ^{14}C -datering te verkrijgen. De zonneactiviteit bepaalt namelijk voor een groot deel de aanmaak van ^{14}C in onze atmosfeer. Tussen 1645 en 1715 werden door toenmalige astronomen uitzonderlijk weinig zonnevlekken geobserveerd, wat wijst op een extreem lage zonneactiviteit, wat een verhoogde vorming van ^{14}C in de aardse atmosfeer tot gevolg had. De zonneactiviteit was tijdens de kleine ijstijd (15de-19de eeuw) bovendien al vrij laag. Door deze astronomische fenomenen heeft de kalibratiecurve vanaf 1650 AD een vrij grillig en plateauvormig verloop. Het grillige verloop van de kalibratiecurve in het meest recente, 'postmiddeleeuwse' deel van de chronologie geeft aan dat het quasi onmogelijk is om materiaal daterend van na 1650 AD met enige precisie met de radiokoolstofmethode te dateren.¹⁸ Gezien de ontginningskuilen, of althans een deel ervan, op basis van het vondstmateriaal mogelijk na 1650 te dateren zijn, is het dan ook zinvoller om een datering te bekomen aan de hand van aardewerktopologie waar mogelijk.

¹⁸ HANECA, ERVYNCK & VAN STRYDONCK 2019, 25-26.

2.2. Besluit op basis van het assessmentrapport

In dit besluitend hoofdstuk zijn datering, interpretatie, kennisvermeerderingspotentieel en aanbevelingen opgenomen voor zover gekend op het moment van het schrijven van het archeologierapport. Het archeologierapport omvat in eerste instantie de onderzoeksresultaten zoals voorhanden op basis van het veldwerk. In latere hoofdstukken wordt het aanvullend onderzoek mee opgenomen en worden gegevens aangevuld, dan wel gecorrigeerd waar nodig.

2.2.1. Datering en interpretatie

Tijdens de archeologische opgraving in het kader van de geplande dorpsontwikkeling te Kwerps (Erps-Kwerps, Kortenbergh), werden 17 spoornummers uitgedeeld. Het betreft hoofdzakelijk kuilen. Van het merendeel van de kuilen werd een functie als ontginningskuil vermoed. In de omgeving van het plangebied zijn bodemkundige gegevens gekend dat er aan kalkzandsteenontginning werd gedaan. De aard, omvang, opvulling en diepte van de sporen lijkt hierbij aan te sluiten. Gelijkaardige bevinden werden ook gedaan tijdens de opgraving net ten noorden door het agentschap Onroerend Erfgoed.¹⁹ Op basis van het vondstmateriaal werd er in eerste instantie van uitgegaan dat de ontginningen hebben plaatsgevonden in de late middeleeuwen – nieuwe tijd. Mogelijk is deze datering, rekening houdend met potentieel intrusief vondstmateriaal, bij te stellen naar de nieuwe tijd. Dit wordt later verder toegelicht.

2.2.2. Kennisvermeerderingspotentieel en aanbevelingen

Het archeologisch onderzoek heeft een inzicht gegeven in de activiteiten die binnen de onderzoekszone plaatsvonden gedurende, vermoedelijk, de late middeleeuwen en nieuwe tijd. Na het veldwerk was er al een goed zicht op de mogelijke kadering van de aangetroffen kuilen. Voor het eindverslag werd meer literatuur onderzocht over dergelijke ontginningen om te bepalen of de kuilen werkelijk binnen deze interpretatie passen. De resultaten werden evenwel vergeleken met de onderzoeksresultaten gebonden aan de opgraving die net ten noorden plaatsvond, binnen het kader van de vondstmelding. Er werd getracht het aardewerk nader te determineren, echter het ensemble bestaat hoofdzakelijk uit kleine fragmenten, wat een nauwkeurige determinatie bemoeilijkt. Gezien het quasi geheel ontbreken van diagnostisch materiaal, werd beslist enkel foto's te maken en de vondsten niet te tekenen. Dit aangezien dit geen meerwaarde biedt met het materiaal dat voorhanden is.

¹⁹ PEPERMANS, J. 2025.

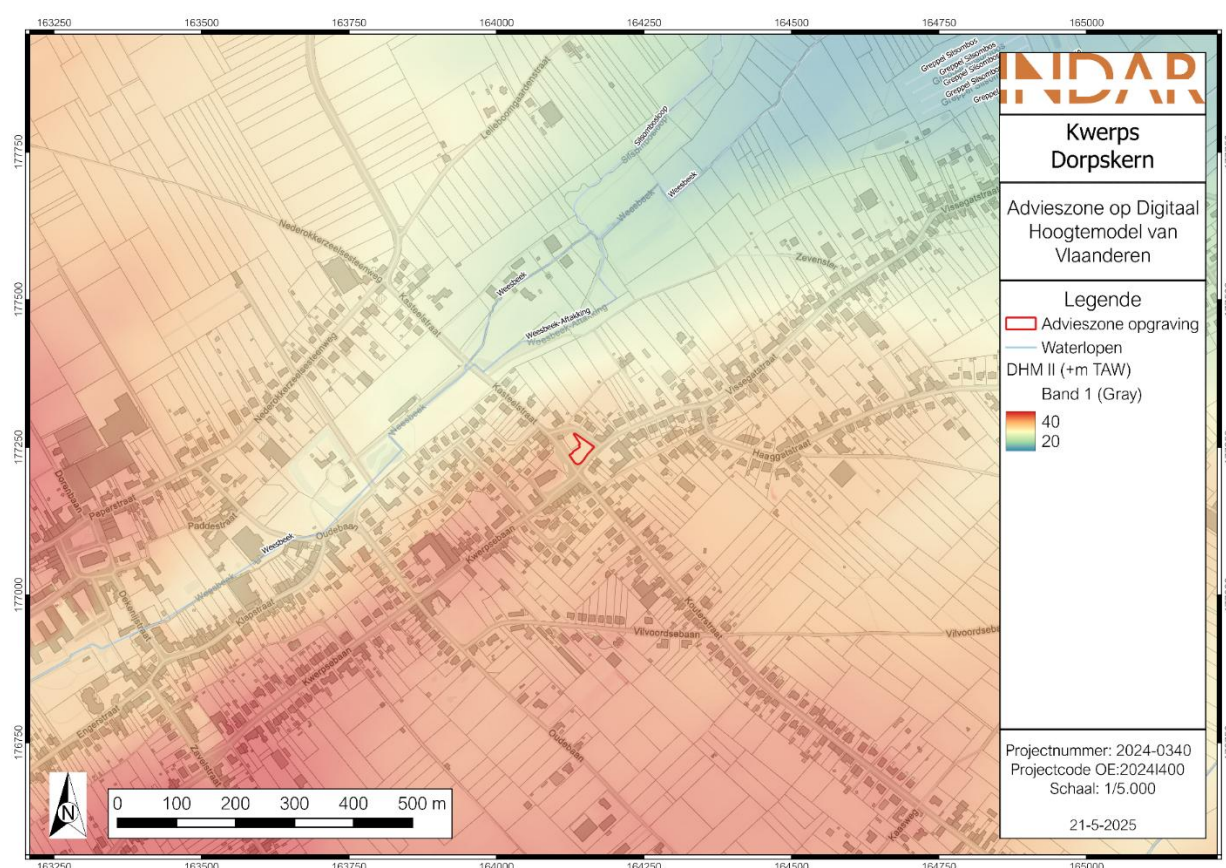
3. BESCHRIJVING VAN HET KADER VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

3.1. Beschrijving van het aardwetenschappelijk kader

3.1.1. Topografie, hoogteligging en hydrografie

De advieszone en haar ruime omgeving situeren zich tussen de +13,6 en +116 m TAW (Figuur 1, Figuur 11). Het gebied ligt op de overgang van het Noord-Brabants plateau met de lager gelegen uitloper van de Vlaamse vallei die zich ten noorden ervan uitstrekt. Op het hoger gelegen Noord-Brabants plateau, ten zuiden van de onderzoekszone, ontspringen verscheidene waterlopen. Zo ook ter hoogte van de dorpskern van Kwerps. De dorpskern van Kwerps situeert zich aan de oostelijke zijde van de Weesbeek. Het onderzochte gebied situeert zich daarmee eveneens op de overgang richting de vallei van deze beek, die op ca. 105 m ten noorden ervan stroomt.

Het Sint-Pietersplein en haar omgeving is relatief vlak met maaiveldhoogtes die gesitueerd zijn rond ca. +33,5 à 34,1 m TAW. Er is sprake van een lichte helling van noordoost naar zuidwest.

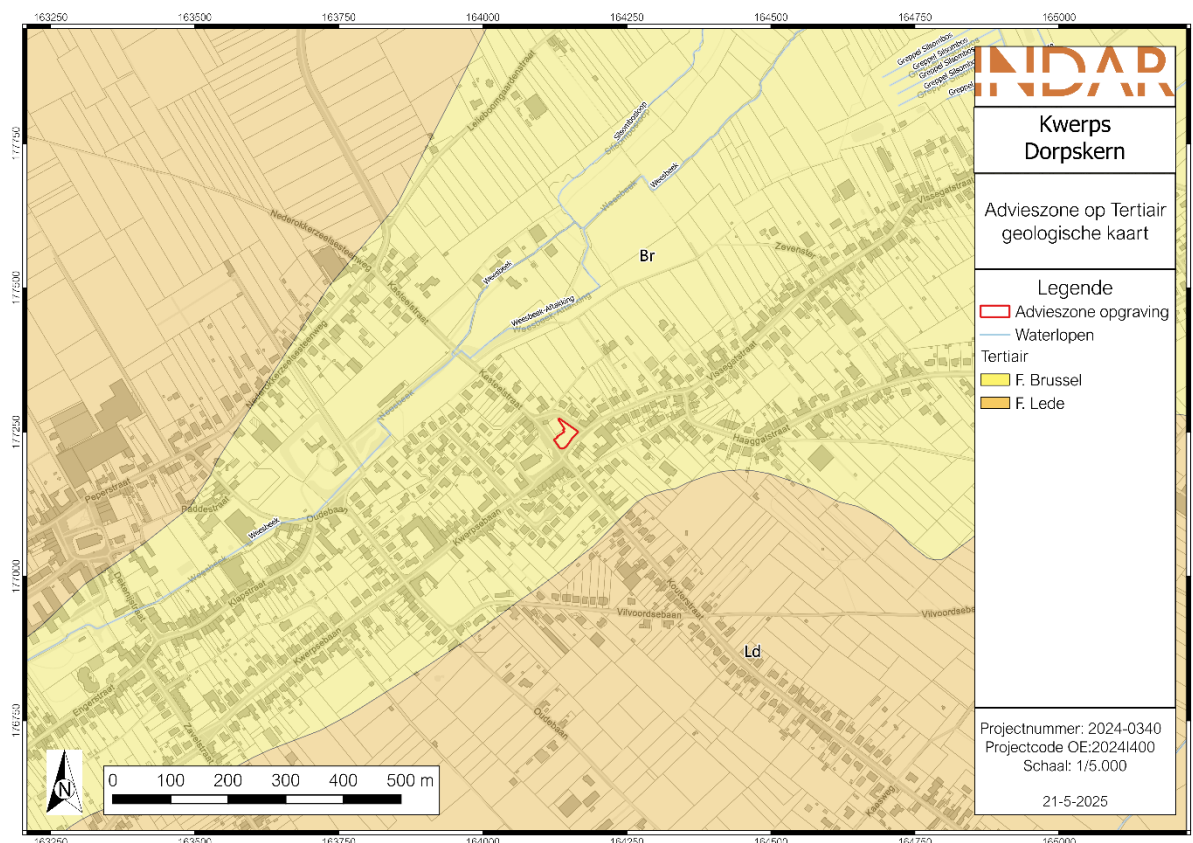
Figuur 11: Advieszone opgraving op Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen en kadasterkaart (GRB) (schaal 1/5.000, digitaal)²⁰

²⁰ AGIV 2025.

3.1.2. Geologische en bodemkundige situering

3.1.2.1. Tertiair (Paleogeen en Neogeen)

De omgeving van het plangebied wordt volgens de Tertiair geologische kaart (1/50.000, Figuur 12) gekenmerkt door afzettingen van de formatie van Brussel. Deze formatie bestaat uit bleekgrijs fijn zand, is kalkhoudend, soms ook fossielhoudend en bevat kiezel- en kalkzandsteenbanken.²¹

Figuur 12: Advieszone op Tertiair geologische kaart en kadasterkaart (GRB) (schaal 1/5.000, digitaal)²²

3.1.2.2. Quartair

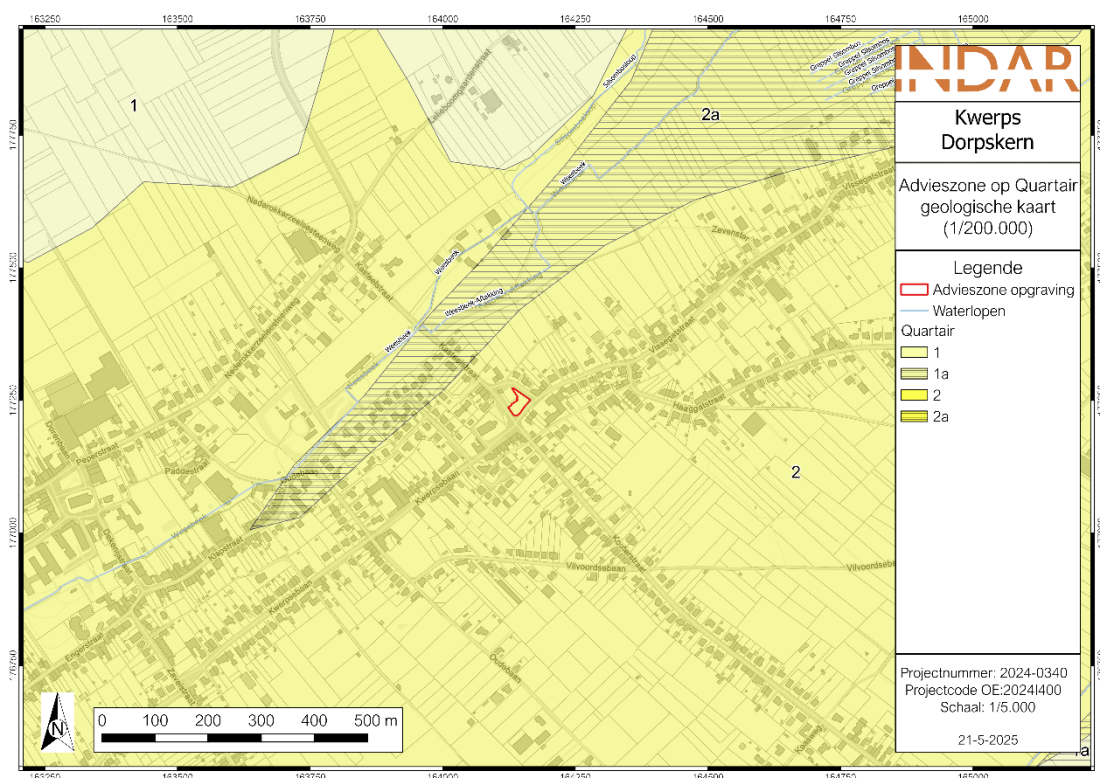
Volgens de Quartairgeologische kaart (1:200.000, Figuur 13) wordt het onderzoeksgebied gekenmerkt door profieltype 2. Dit type bestaat uit eolische afzettingen (zand tot silt) van het Weichseliaan (Laat-Pleistoceen), mogelijk Vroeg-Holoceen. Zand tot zandleem komt voor in het noordelijke en centrale gedeelte van Vlaanderen. Silt (loess) komt voor in het zuidelijke gedeelte van Vlaanderen. Daarnaast kunnen er zich ook hellingsafzettingen van het Quartair voordoen.²³ Op de Quartair profieltype kaart (1 :50.000, Figuur 14) staat het terrein gekarteerd als profieltype 8. Het betreft een pakket van Haspengouw Leem dat tijdens het Weichseliaan op eolische wijze werd afgezet. Bovenliggend komt een pakket van Brabantse leem voor dat eveneens tijdens het Weichseliaan werd afgezet.²⁴

²¹ VAN EYCK, B. & VERRIJCKT, J. 2022 naar GULLENTOPS, CLAES & VANDENBERGHE 1994.

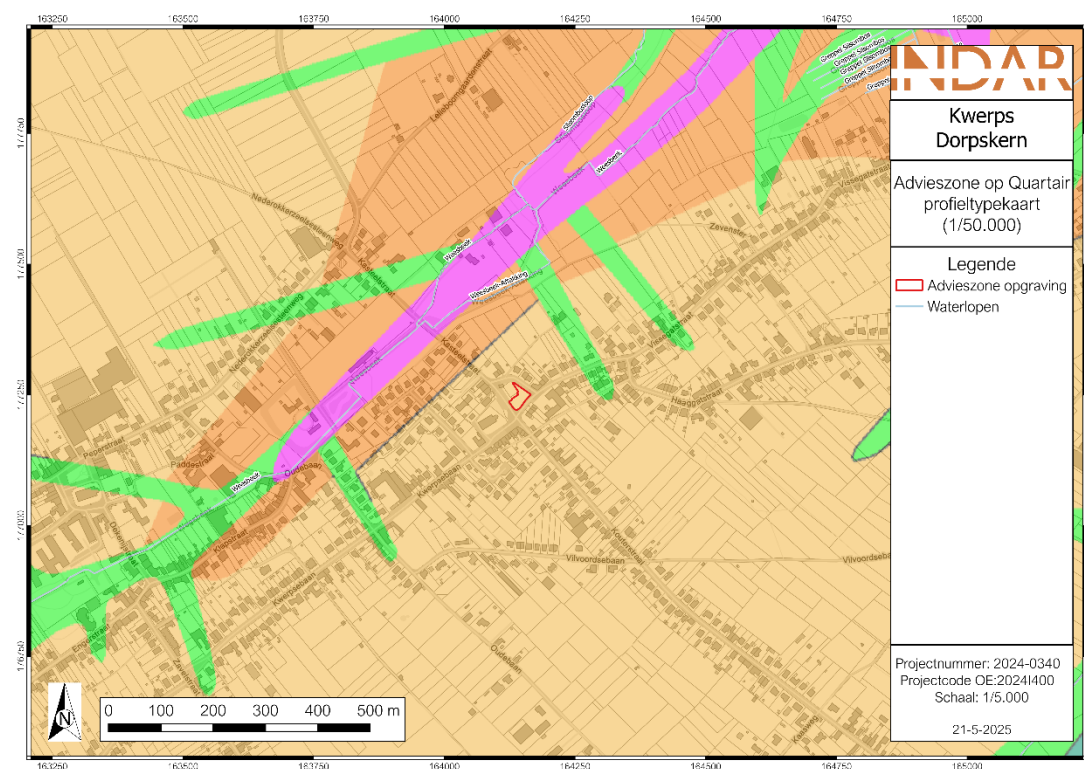
²² AGIV 2025.

²³ VAN EYCK, B. & VERRIJCKT, J. 2022 naar GOOSSENS, GULLENTOPS & VANDENBERGHE 2007.

²⁴ VAN EYCK, B. & VERRIJCKT, J. 2022.

Figuur 13: Advieszone op Quartair geologische kaart (1/200.000) en kadasterkaart (GRB) (schaal 1/5.000, digitaal)²⁵

Figuur 14: Advieszone op Quartair profieltypekaart (1/50.000) en kadasterkaart (GRB) (schaal 1/5.000, digitaal)²⁶

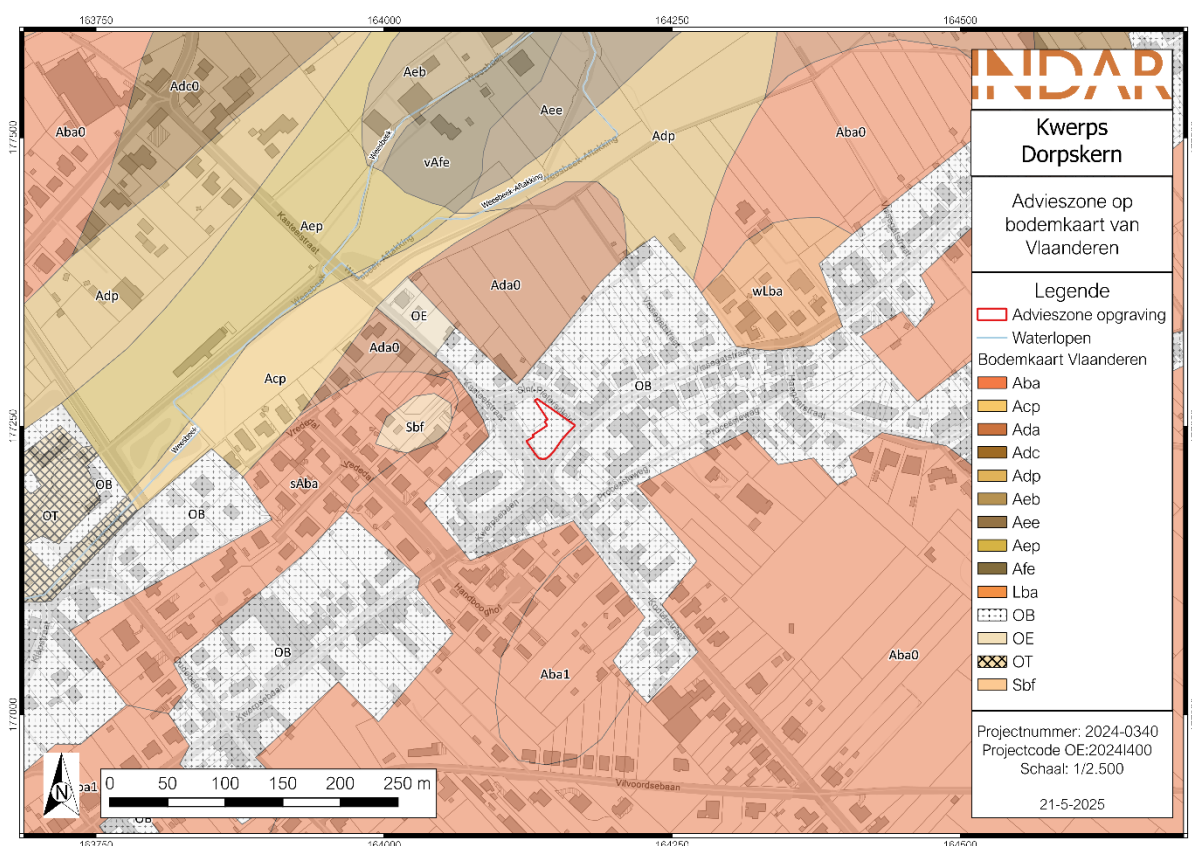
²⁵ AGIV 2025.

²⁶ AGIV 2025.

3.1.2.3. Bodemkaart van Vlaanderen

De advieszone staat verder op de bodemkaart van Vlaanderen (Figuur 15) gekarteerd als een OB-zone. Ten noordwesten en westen ervan staan respectievelijk Ada0- en Aba0-bodems aangeduid. Met OB zijn zones aangegeven waar de bodemopbouw bij de opmaak van de bodemkaart onbekend was omdat bebouwing of verharding de kartering door middel van boringen moeilijk tot onmogelijk maakte. Ada-bodems zijn matig natte leembodems met textuur B-horizont. Aba-bodems zijn niet gleyige leemgronden met textuur B-horizont. Op de bodemkaart bij de archeologienota met ID 23788 en projectcode 2022E110²⁷ die werd opgemaakt voor de dorpsontwikkeling van beide dorpskernen te Erps-Kwerps, werden evenwel OT-bodems weergegeven ter hoogte van het Sint-Pietersplein. Hierbij gaat het om de aanduiding van een zgn. groeve.

Aba0-bodems wijzen specifiek op leemgronden met textuur B-horizont die sterk vergraven zijn. Volgens Baeyens, L. & Dudal, R. (1958) vertonen ze nog de kenmerken van de Aba kernserie, maar zijn ze diep omgewerkt om de harde kalkzandsteen te ontginnen. Meestal werden hiervoor gronden uitgekozen waar het substraat op geringe diepte voorkomt. De techniek van deze ontginningen bestond erin lange sleuven te graven tot op de zandsteenlagen. De uitgegraven aarde werd ter plaatse “omgebant” zodat de oorspronkelijke horizonten op dezelfde diepte bleven, waarna de “uitgescheide” gronden terug in cultuur werden genomen. Deze komen vaker voor te Kortenberg en omgeving.²⁸

Figuur 15: Advieszone op bodemkaart van Vlaanderen en kadasterkaart (GRB) (schaal 1/2.500, digitaal)²⁹

²⁷ VAN EYCK, B. & VERRIJCKT, J. 2022.

²⁸ PEPERMANS, J. 2024 naar BAEYENS, L. & DUDAL, R. 1958.

²⁹ AGIV 2025.

3.2. Beschrijving van het historische kader

Om de historische achtergrond te schetsen van het plangebied, worden in eerste instantie bronnen aangehaald die de algemene historiek van het onderzoeksgebied en diens omgeving duiden. Vervolgens worden verschillende cartografische bronnen geraadpleegd waarop het plangebied zelf staat weergegeven, om meer inzicht te verkrijgen in het plangebied zelf.

3.2.1. Historische bronnen³⁰

Het onderzochte gebied ligt in de huidige gemeente Kortenberg, in één van haar deelgemeenten: Erps-Kwerps, specifiek in de dorpskern van Kwerps.

Erps-Kwerps, en bij uitbreiding de omgeving van Kortenberg, kent een lange geschiedenis van rurale dorpsgemeenschap, waarbij men hoofdzakelijk landbouwactiviteiten uitoefende. De deelgemeente bestond oorspronkelijk uit twee parochies, waarvan Kwerps er één is. De oorspronkelijke parochie Kwerps situeert zich eerder aan de westelijke zijde van de deelgemeente en werd voor het eerst vermeld in 1110 onder de noemer '*Quarebbe*' ofwel '*Quadrebbe*'.³¹ De andere parochie, Erps, fungeerde in de middeleeuwen als een belangrijk administratief en economisch centrum, gelegen langsheen een handelsroute tussen Keulen en Brugge. Vanaf het jaar 1286 bekleedde het de rol als hoofdplaats voor een meierij. In de daaropvolgende periode kwam de functie van meierij onder het bewind van die van Vilvoorde. Beide parochies kennen hun gouden jaren tijdens de Oostenrijkse overheersing. In de loop van de 15de eeuw tot en met de 17de eeuw, kreeg de omgeving van Kortenberg af te rekenen met verscheidene door- en plundertochten van legers en legerbendes. Daartoe behoorden ook de troepen van Maximiliaan van Oostenrijk (1459-1519). Enkele jaren later, zullen ook de troepen van Willem van Oranje in het jaar 1568 de streek rondom doorkruisen en plunderen.³²

In het jaar 1709 werd de Leuvensesteenweg ten zuiden van Erps-Kwerps aangelegd. Dit zorgde voor een nieuwe wind binnen de gemeente, met als gevolg een enorme groei.

De dorpskern van Kwerps ligt gesitueerd aan de Sint-Pieterskerk, ook wel Sint-Petruskerk genoemd. Deze kerk was in het verleden verbonden aan het kasteel van '*Quarebbe*'. De toren zou dateren uit de 12de eeuw. De kerk was opgebouwd in Romaanse stijl en sloot aan bij het bisdom van Kamerijk. Tijdens de 16de-eeuwse godsdienstoorlogen kende het gebied woelige jaren. Zo geraakte ook de kerk in 1572 zwaar beschadigd. In 1586 werd de kerk heropgebouwd. Doorheen de tijd kent ze nog verschillende verbouwingen en restauraties.³³

³⁰ VAN EYCK, B. & VERRIJCKT, J. 2022; PEPERMANS, J. 2025.

³¹ GYSSELING 1960, p. 583.

³² JANSSENS 2019 [online].

³³ Gemeente Kortenberg 2025 [online].

3.2.2. Cartografische bronnen

Een belangrijke bron van informatie wordt geleverd door het historisch kaartmateriaal. Met deze bronnen kan nagegaan worden of er in historische tijden bebouwing is geweest op het terrein, of dat het landgebruik van het perceel is gewijzigd doorheen de tijd. Hierbij moet wel rekening gehouden worden met het feit dat de eerste bruikbare kaarten pas vanaf de 16de eeuw of later voorhanden zijn.

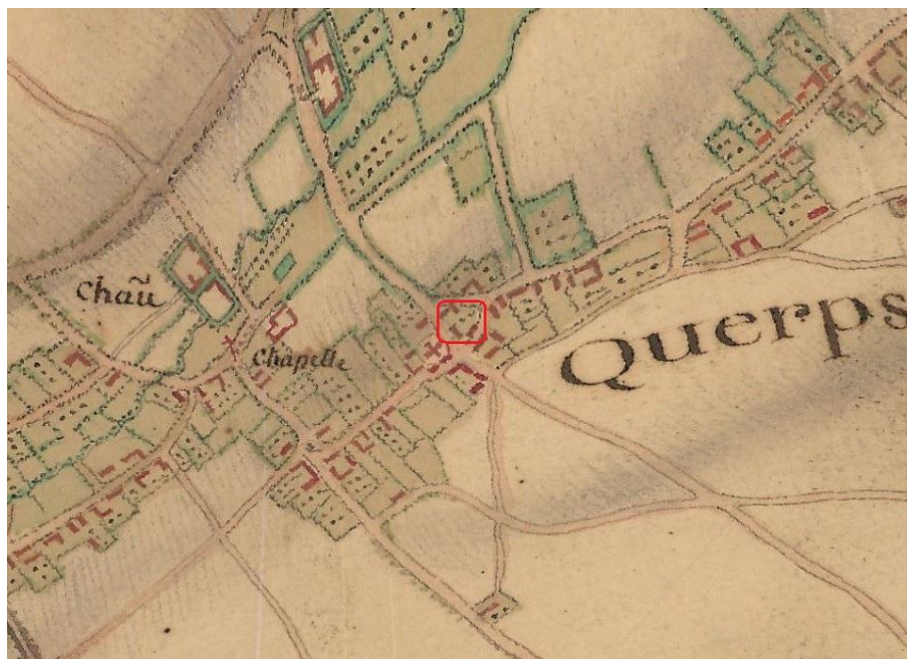
Bovendien is de afwezigheid van bebouwing op kaarten geen garantie dat er geen bebouwing is geweest. In de beginperiode van de cartografie werden voornamelijk grotere nederzettingen en belangrijker bouwwerken zoals kerken, kloosters en kastelen weergegeven en was er weinig of geen aandacht voor de burgerlijke architectuur. Pas vanaf de 19de eeuw verschenen de eerste gedetailleerde topografische en kadasterkaarten. Mogelijk eerder aanwezige structuren kunnen intussen verdwenen zijn. De cartografische bronnen voor het terrein werden reeds aangehaald in de archeologienota Van Eyck, B. & Verrijckt, J. 2022. Verder werd deze analyse bijgesteld voor het aangrenzend terrein ten noorden dat werd opgegraven in Pepermans, J. & Van Gils, M. 2025. Deze beschrijvingen worden opnieuw bekeken ten aanzien van het huidige onderzoeksgebied en aangevuld of gecorrigeerd waar nodig.

VILLARET (1745-1748)

De Villaretkaart wordt eveneens de kaart van de Franse ingenieurs en geografen genoemd (1745-1748). Het bestrijkt grote delen van het huidige Belgische grondgebied en vertelt ons hoe het landschap erbij lag in het midden van de 18de eeuw. Na de slag bij Fontenoy (1745) kregen de Fransen voor enkele jaren de controle over onze gebieden. Het is in die militaire context dat de meer dan 80 kaartbladen ontstonden.

Op de Villaretkaart (Figuur 16) wordt '*Querps*' duidelijk gekarteerd. Het gehucht kent verscheidene gebouwen, al neemt de groene open ruimte de bovenhand. Verder wordt er in de nabijheid van een kasteeldomein gekarteerd dat voorzien is van een walgracht. De eerder vernoemde Weesbeek is op deze kaart reeds duidelijk gekarteerd.

Nabij het onderzoeksgebied wordt de huidige Sint-Pieterskerk reeds duidelijk weergegeven. De kerk is voorzien van een kerkmuur, wat doet vermoeden dat er rond deze kerk een kerkhof aanwezig is. Aan de zuidelijke zijde van de kerkmuur worden een viertal gebouwen gekarteerd. Verder ten noordoosten van de kerk worden eveneens verscheidene gebouwen gekarteerd. Het wegennet komt ook hier vrij goed overeen met het huidige wegennet. Aangrenzend aan de aanwezige wegen worden verscheidene gebouwen gekarteerd. Gezien de beperkte nauwkeurigheid van de historische kaart, is het echter niet mogelijk om de locatie van deze gebouwen exact te bepalen. Het huidige onderzoeksgebied is grotendeels ingenomen door de tuinzones behorend bij de historische bebouwing aan het gebied dat heden het Sint-Pietersplein genoemd word. De historische bebouwing zelf lijkt zich daarbij hoofdzakelijk in het noord- en zuidwesten van deze zone te bevinden.

Figuur 16: Onderzoeksgebied aangeduid bij benadering op de Villaretkaart (1745-1748)³⁴

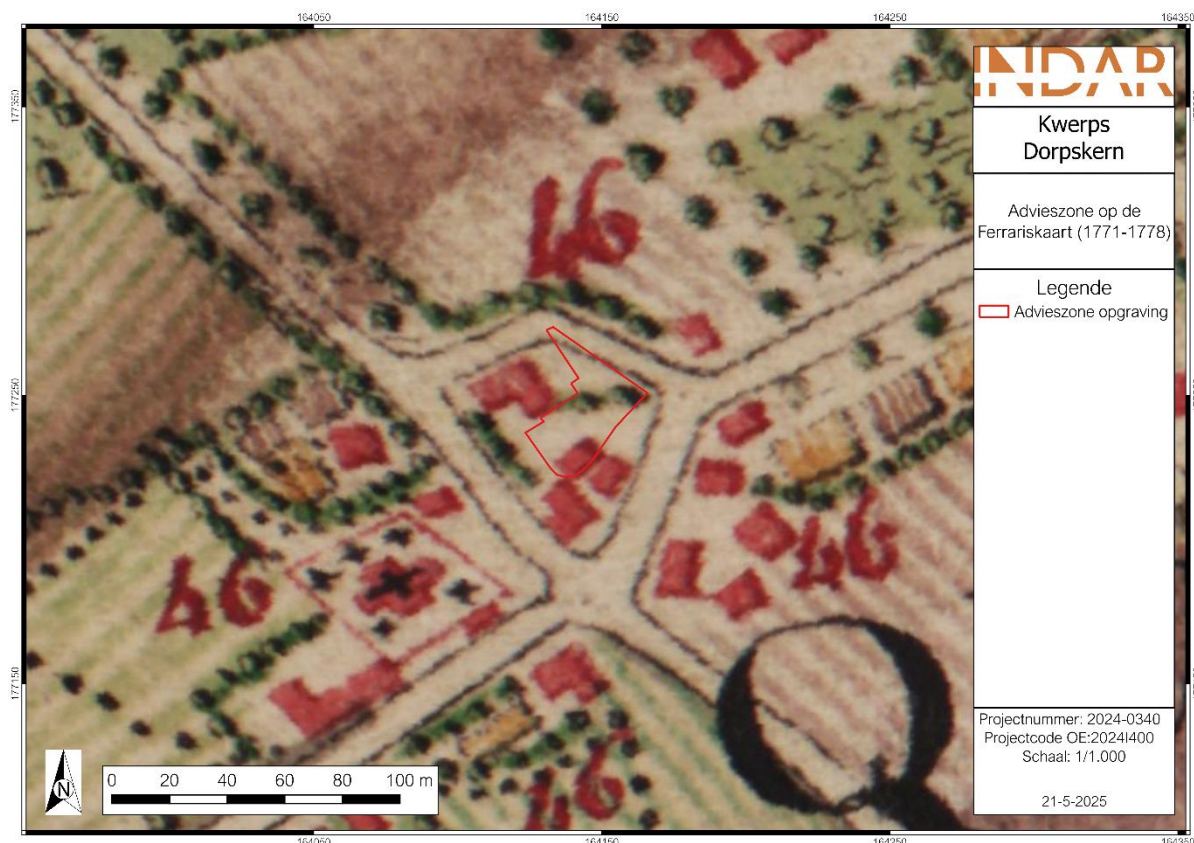
FERRARIS (1771-1778)

De Ferrariskaarten zijn een verzameling van 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten van de Oostenrijkse Nederlanden. Ze zijn opgemaakt tussen 1771 en 1778 onder leiding van veldmaarschalk Joseph de Ferraris. Het is de eerste systematische kartering van het Belgische grondgebied, hoewel soms lokale verschuivingen mogelijk zijn.

Op de Ferrariskaart (Figuur 17) is te zien dat de bebouwingsdensiteit binnen het gehucht Kwerps vrij gelijk blijft. Wederom is er sprake van een duidelijke kartering van de Sint-Pieterskerk, met een kerkhof binnen de kerkmuur. Ter hoogte van de zone voorlopend aan het huidige Sint-Pietersplein, waar het projectgebied gesitueerd is, zijn twee percelen te zien. Het noordelijke perceel lijkt bebouwd te zijn met een L-vormig volume. Het zuidelijke perceel omvat evenwel een groter L-vormig gebouw op de zuidelijke hoek, met ten noordoosten daarvan twee bijgebouwen. Ook op deze kaart lijkt het onderzoeksgebied hoofdzakelijk in de tuinzones te liggen, met uitzondering van het zuidwestelijke deel, waar zich dus een gebouw bevindt. Ten noorden wordt het wegtracé weergegeven waarvan de restanten werden aangetroffen tijdens het onderzoek in het kader van de vondstmelding.³⁵

³⁴ CARTESIUS 2025.

³⁵ PEPERMANS, J. 2025.

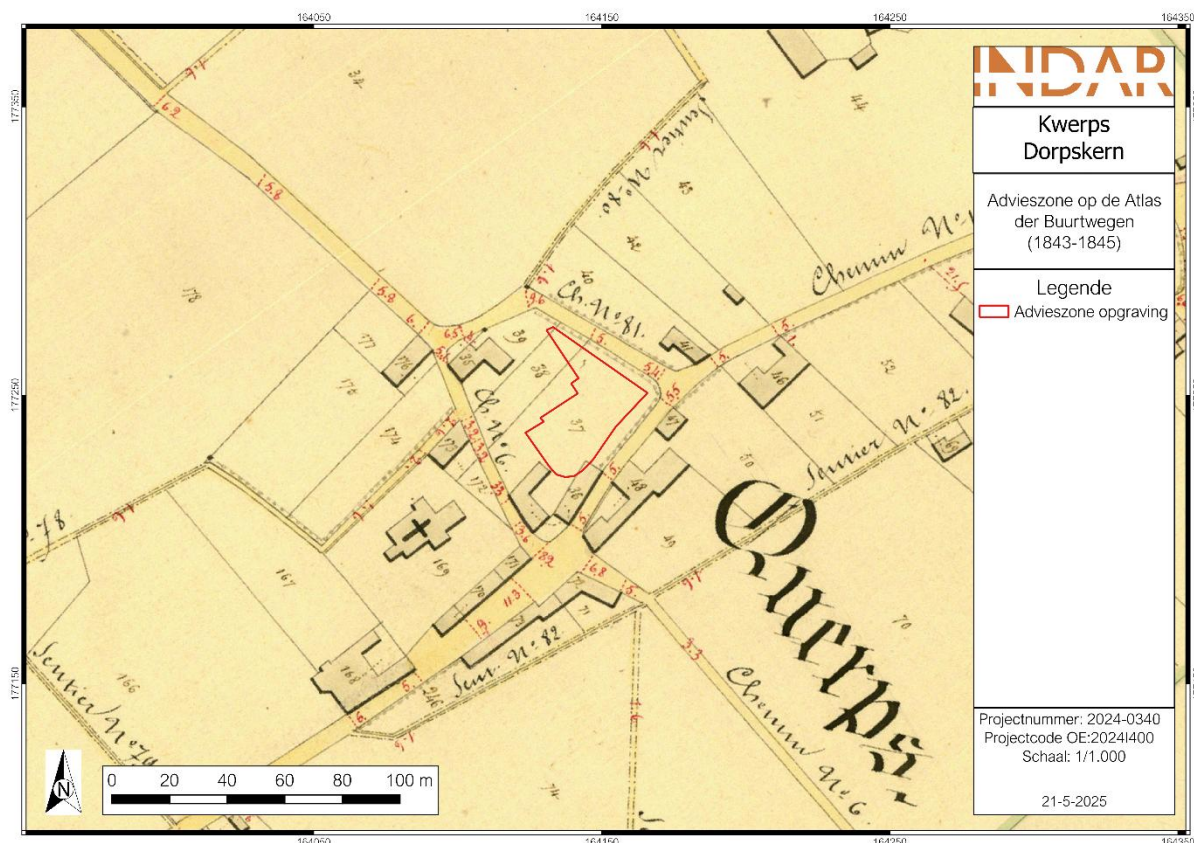
Figuur 17: Onderzoeksgebied aangeduid op de Ferrariskaart (1771-1778)³⁶

ATLAS DER BUURTWEGEN (1843-1845)

De Atlassen der Buurtwegen werden opgemaakt in uitvoering de wet van 10 april 1841. De atlas maakt een onderscheid in buurtwegen en voetwegen (sentiers). Per toenmalige gemeente werd een atlas opgemaakt, met uitzondering van een aantal stadskernen.

De kartering op de Atlas der Buurtwegen (Figuur 16) is duidelijker dan op de voorgaande kaarten. De zone ter hoogte van het huidige Sint-Pietersplein is verdeeld in drie percelen: 89, 38 en 37. In het meest noordwestelijke perceel is nog steeds één gebouw aanwezig. Dit gebouw kreeg nr. 35 toegekend. In tegenstelling tot de kaart van Ferraris, zijn er in het zuidelijk gedeelte nu twee in plaats van drie gebouwen weergegeven, hiervan kreeg het rechthoekige, oostelijke volume nr. 36. Ten noorden wordt het eerder genoemde wegtracé weergegeven als '*Chemin n° 81*'. Op deze kaart lijkt het onderzochte gebied hoofdzakelijk samen te vallen met de tuinzone van perceel 37 en het noordoostelijke uiteinde van perceel 38.

³⁶ GEOPUNT 2025; CARTESIUS 2025.

Figuur 18: Onderzoeksgebied aangeduid op de Atlas der Buurtwegen (1843-1845)³⁷

VANDERMAELEN (1846-1854)

De kaarten Vandermaelen of Vandermaelenkaarten zijn een verzameling van historische kaarten van België, gemaakt door Philippe Vandermaelen (1795-1869). Deze kaarten geven een gedetailleerd beeld van heel België en worden beschouwd als de opvolger van de Ferrariskaarten uit de periode 1771-1778.

Op de Vandermaelenkaart voor het huidige plangebied is de weergave van mindere kwaliteit. Er werd dan ook geopteerd om deze niet af te beelden.

POPP (1842-1879)

Met de Popp-kaarten wordt de verzameling van kadasterkaarten bedoeld die in de 19de eeuw uitgegeven werd door de Brugse drukker-uitgever Philippe Chrétien Popp (1805-1879).

Op de Popp-kaart (Figuur 19) is een gelijkaardig beeld te zien aan de Atlas der Buurtwegen, zij het met andere perceelnummers. Het eerder vermelde wegtracé bevindt zich op deze kaart wat meer naar het noorden toe. Dit is echter te wijten aan de georeferentie van de kaart.

³⁷ GEOPUNT 2025; CARTESIUS 2025.

Figuur 19: Onderzoeksgebied aangeduid op de kaart van Popp (1842-1879)³⁸

De topografische kaarten uit de 20ste eeuw geven een weinig gedetailleerd beeld. Hierdoor zijn ze niet afgebeeld. Aanvullende gegevens voor de 20ste eeuw zijn zichtbaar op de orthofoto's van 1971 en 1979-1990.

OTHO FOTO'S (1971 en 1979-1990)

Op de orthofoto van 1971 (Figuur 20, boven) is de vroegere invulling het plein sterk veranderd. De voormalige historische bebouwing met tuinindeling is verdwenen. Op het plein is een gebouw aanwezig. Dit was het voormalige zwembad. De rest van het plein is verhard. Het onderzoeksgebied bevindt zich op deze verharde delen ten zuidoosten van het voormalige zwembadgebouw. Op de orthofoto van 1979-1990 (Figuur 20, onder) is een gelijkaardig beeld te zien.

³⁸ GEOPUNT 2025; CARTESIUS 2025.

Figuur 20: Advieszone op de orthofoto van 1971 (boven) en 1979-1990 (onder)³⁹

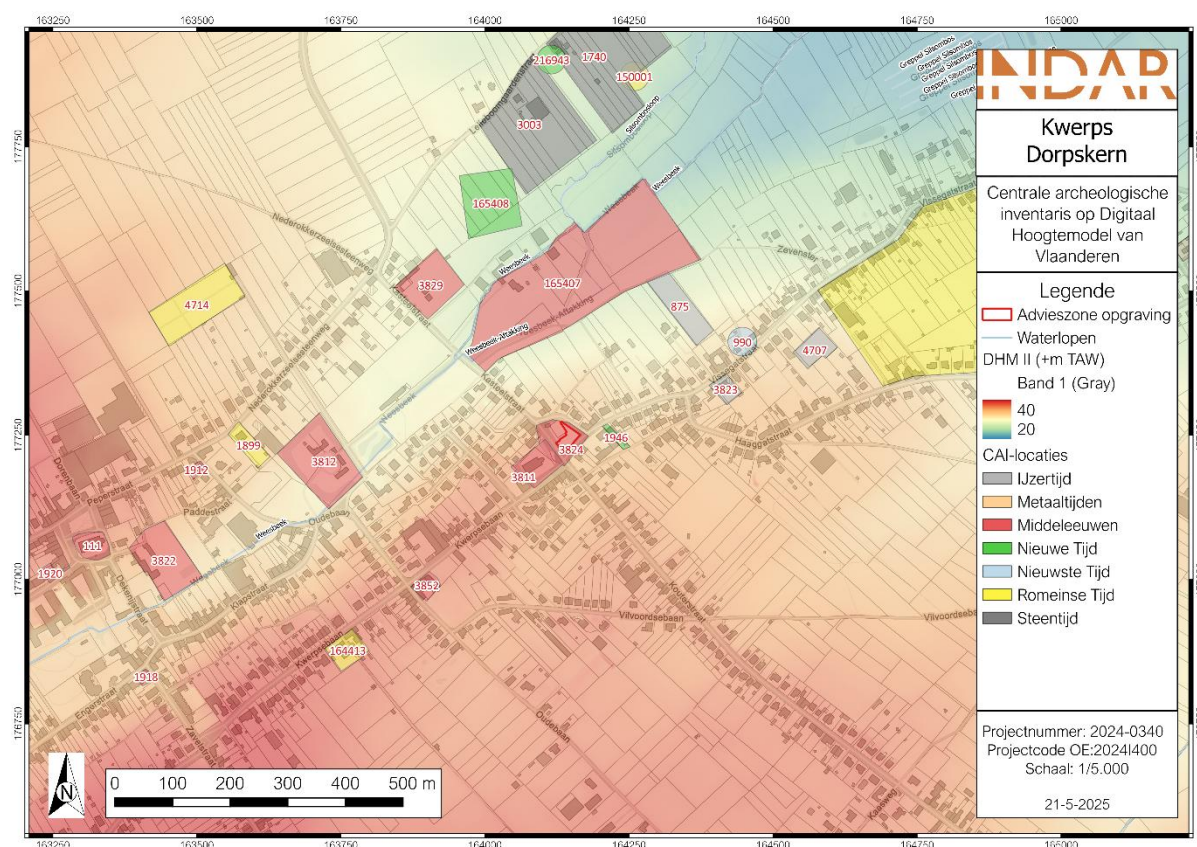
³⁹ GEOPUNT 2025.

3.3. Beschrijving van het archeologische kader

In dit hoofdstuk wordt bekeken welke archeologische voorkennis er voor het onderzoeksgebied en de omgeving voorhanden is. Hiervoor wordt de Centrale Archeologische Inventaris aangehaald en worden opgemaakte archeologienota's, nota's en eindverslagen aangehaald, indien voorhanden.

3.3.1. Centrale archeologische inventaris

In de directe en ruimere omgeving van het onderzoeksgebied zijn diverse CAI-meldingen gekend uit verschillende archeologische perioden (Figuur 21). De hierop volgende informatie is gebaseerd op de teksten in de inventaris ter beschikking gesteld door het agentschap Onroerend Erfgoed.⁴⁰ Deze zijn terug te vinden bij de desbetreffende waarnemingen met diens ID-nummers, waarnaar in deze tekst verwezen wordt.

Figuur 21: Centrale archeologische inventaris in de omgeving van de advieszone op Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen en kadasterkaart (GRB) (schaal 1/5.000, digitaal)⁴¹

⁴⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025.

⁴¹ AGIV 2025; AOE 2025.

De meerderheid van de meldingen dateert uit de middeleeuwen. Het gaat vaak om geïsoleerde fenomenen zoals de site met walgracht Hof ter Brugge (ID 3812) of het kasteel van Ransem (ID 165407) en het daarbij horende pachthof Hof ten Dries (ID 3829). Ook is er een zone ter hoogte van de Sint-Petruskerk aangeduid (ID 3811). De aanduiding van deze zones is vaak gebaseerd op kaartgegevens en historische indicatoren. Binnen het huidige onderzoeksgebied zelf en de directe omgeving, staat ID 3824 aangeduid. Deze melding verwijst naar het Hof van Quarebbe. Hier zou zich in de 11de eeuw een kasteel bevonden hebben, waarvan de locatie werd aangeduid op basis van erfgoedonderzoek.⁴²

Op minder dan 50 m ten westen staat een melding uit de Nieuwe Tijd gekarteerd voor losse vondsten aardewerk (ID 1946). Op iets grotere afstand (>200 m) bevinden zich ook oudere archeologische waarden. De gekende waarden uit de steentijd situeren zich hoofdzakelijk nabij de Wiesbeek (ID 3003 en 1740) en betreffen respectievelijk diverse archeologische objecten in vuursteen en zandsteen uit het neolithicum, evenals een kuil toegeschreven aan de Michelsbergcultuur uit het midden-neolithicum. Ter hoogte van deze laatste CAI-locatie (ID 1740) aan de Lelieboomgaardenstraat zijn eveneens kuilen aangetroffen uit de ijzertijd, een Romeinse villa voorzien van onder meer een verharde weg, ijzeroven en waterputten, alsook een rijengrafveld en eenvoudige houten constructie uit de vroege middeleeuwen. Uit de volle middeleeuwen werden een aantal grachten voor de landschappelijke indeling aangetroffen.⁴³ Verder zijn er ten noordoosten van het huidige plangebied nog enkele meldingen die gelinkt worden aan de ijzertijd (ID 3823, 875 en 4707). Waarden uit de Romeinse tijd zijn evenwel aangeduid ten westen en noordoosten van het huidige terrein (ID 4714, 1899, 164413 en 2502).⁴⁴

3.3.2. Archeologienota's, nota's en eindverslagen

Ter hoogte van het huidige onderzoeksgebied werd eerder al een archeologienota met ID 23271⁴⁵ opgesteld. Op basis van de bureaustudie werd een archeologische verwachting opgesteld voor het betreffende plangebied. Zo werd er een hoog potentieel toegeschreven voor artefactensites uit de steentijd als sporensites vanaf het neolithicum tot en met de nieuwe tijd. Ter hoogte van het kerkhof werd gesteld dat er een ruiming zou hebben plaatsgevonden, echter waren er geen gegevens gekend van de mate en diepte dat de ruiming plaatsvond. Uit de hoge archeologische verwachting kwam een vooronderzoek voort ter hoogte van de Sint-Pieterskerk met kerkhof en het Sint-Pietersplein dat gerapporteerd werd in de nota met ID 30787⁴⁶. De huidige opgraving kwam voort uit deze nota. Voor de aangrenzende zone ten noorden, waarvoor een vondstmelding werd gedaan, werd op basis van de archeologienota een vrijgave geadviseerd omwille van de beperkte diepte van de werken. De opgraving in het kader van de toevalsvondst (191563) werd gerapporteerd in het eindverslag met ID 3428.⁴⁷ Ook in de ruimere omgeving van het plangebied werden nog archeologienota's en nota's opgesteld (Figuur 22). Echter, gezien er gegevens voorhanden zijn voor de directe omgeving van het huidige onderzoeksgebied, zijn deze het meest relevant om verder op in te gaan. Eindverslagen zijn, met uitzondering van het vondstmeldingsdossier, slechts beschikbaar voor onderzoeken die op grotere afstand dan 500 m van het plangebied plaatsvonden.

⁴² PEPERMANS, J. 2025.

⁴³ Inventaris Onroerend Erfgoed 2025: *Kortenbergh (Erps-Kwerps)*

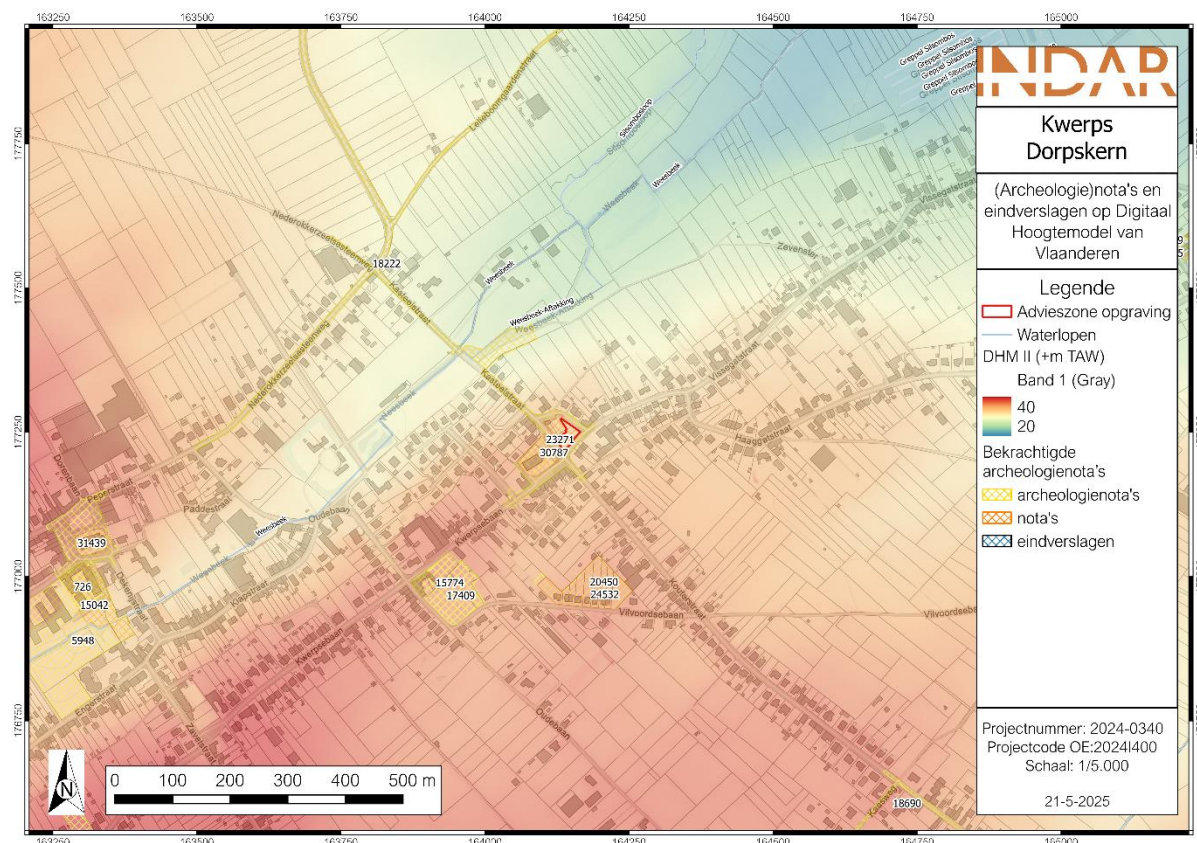
Lelieboomgaardenstraat [online], <https://id.erfgoed.net/waarnemingen/1740> (geraadpleegd op 22 mei 2025).

⁴⁴ PEPERMANS, J. 2025.

⁴⁵ VAN EYCK, B. & VERRIJCKT, J. 2022.

⁴⁶ PEPERMANS, J. 2024.

⁴⁷ PEPERMANS, J. 2025.

Figuur 22: (Archeologie)nota's en eindverslagen in de omgeving van de advieszone op Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen en kadasterkaart (GRB) (schaal 1/5.000, digitaal)⁴⁸

Tijdens het proefputtenonderzoek met ID 30787 is gebleken dat er in de onderzoekszone te Kwerps ter hoogte van het oorspronkelijke kerkhof geen inhumatieresten in oorspronkelijke positie meer voorkomen binnen de onderzochte diepte. De ruiming vond dus minstens plaats tot de maximale diepte van de werken + een archeologische buffer (70 cm-mv). Er werd wel nog een restant van een kerkhofmuur of historische bebouwing aangetroffen, echter gezien de werken al waren uitgevoerd en deze muur nog aanwezig was, kon gesteld worden dat de uitgevoerde werken geen impact hebben gehad op de archeologische ondergrond. Dieper gelegen, ca. 70 cm onder het aangelegde vlak, bevond zich wel nog een archeologisch relevant niveau, de top van de C-horizont, waarin sporensites het best leesbaar zijn.

Ter hoogte van de pleinomgeving, waarin het huidige onderzoeksgebied zich bevindt, werd nog een textuur B horizont aangetroffen. Hierdoor konden er in sé nog steentijd artefactensites worden verwacht, doch uit bodemkundige gegevens bleek dat de ondergrond wel vergraven werd en de oorspronkelijke horizonten werden herplaatst in functie van ontginningen, volgens de positie dat ze ooit aanwezig waren. Hierdoor werd de kans van een *in situ* bewaarde steentijdvindplaats nihil geacht. Tevens werden er geen steentijdresten aangetroffen. Wel waren er ontginningskuilen aanwezig die geplaatst werden in de late middeleeuwen – nieuwe tijd die het vermoeden van deze ontginningsactiviteiten op basis van de Bodemkaart ondersteunden. Deze sporen waren aanwezig direct onder de huidige pleinlagen, dewelke afgegraven zouden worden.

⁴⁸ AGIV 2025; AOE 2025.

De geplande werken zouden hier dus wel raken aan het archeologisch niveau. Hieruit kwam het advies tot opgraving voort, dat in dit eindverslag gerapporteerd wordt.⁴⁹

Zoals eerder aangehaald werd het aangrenzend terrein, ter hoogte van het wegtracé ten noorden, reeds opgegraven binnen een vondstmeldingsdossier. Het eindverslag werd reeds opgesteld en ingediend. Deze kreeg ID nummer 3428. De opgraving werd gerapporteerd onder projectcode 2024H217 in Pepermans, J. 2025. Er werden vergelijkbare kuilen aangetroffen als bij het huidige onderzoek. In het eindverslag werden de resultaten als volgt samengevat:

“Tijdens de archeologische opgraving in het kader van een vondstmelding, aan het Sint-Pietersplein te Kortenberg, werden 22 spoornummers uitgedeeld. Het betreft voornamelijk kuilen, enkele lagen, een uitbraakspoor en een weg.

“Van het merendeel van de kuilen is een interpretatie als ontginningskuil waarschijnlijk. In de omgeving van het plangebied zijn bodemkundige en andere gegevens gekend dat er aan kalk- of ijzerzandsteenontginning werd gedaan. De aard, omvang, opvulling en diepte van de sporen lijkt hierbij aan te sluiten. Gelijkaardige kuilen werden evenwel aangetroffen bij de opgraving die aangrenzend het huidige terrein plaatsvond.” Dit laatste verwijst naar het huidige onderzoek, waarvan het archeologierapport reeds beschikbaar was. “De ontginningen kunnen gedateerd worden gedurende de 16de-18de eeuw. De ontginningskuilen die werden aangetroffen aan het Sint-Pietersplein te Kwerps bevonden zich in een gebied dat minimaal vanaf de 2de helft van de 18de eeuw in gebruik was als tuinzones. Hoewel in de omgeving grootschalige ontginningen gekend zijn van zowel kalk- als ijzerzandsteen, is het ook mogelijk dat ontginning op kleine schaal werd uitgevoerd door de bewoners van het dorp, binnen hun privédomeinen. Anderzijds kan het ook zijn dat de eerder kleine schaal van de ontginningen te wijten is aan een vermindering in het gebruik en aantal toepassingen van de specifieke grondstof, zoals er ook een afname zichtbaar is in het gebruik van bv. ijzerzandsteen gedurende de 16de-18de eeuw.

Verder loopt van zuidoost naar noordwest doorheen het onderzoeksgebied een archeologisch spoor dat bestaat uit meerdere lagen, die ook reeds in het vlak zichtbaar waren. Deze maken onderdeel uit van de weg die rondom het Sint-Pietersplein loopt. Op basis van historisch kaartmateriaal kon worden vastgesteld dat de weg reeds minimaal in gebruik is vanaf de 18de eeuw. Op basis van de vondsten, gaan eventuele voorlopers mogelijk terug tot in de 16de eeuw. De weg kent in elk geval een lang gebruik, aangezien deze ook nog recent volgens hetzelfde tracé gesitueerd was.”⁵⁰

⁴⁹ PEPERMANS, J. 2024.

⁵⁰ PEPERMANS, J. 2025.

Figuur 23: Gedateerde allesporenkaart van de opgraving te Kortenbergh Sint-Pietersplein (2024H217) (©INDAR BV/agentschap Onroerend Erfgoed 2025)⁵¹

⁵¹ PEPERMANS, J. 2025.

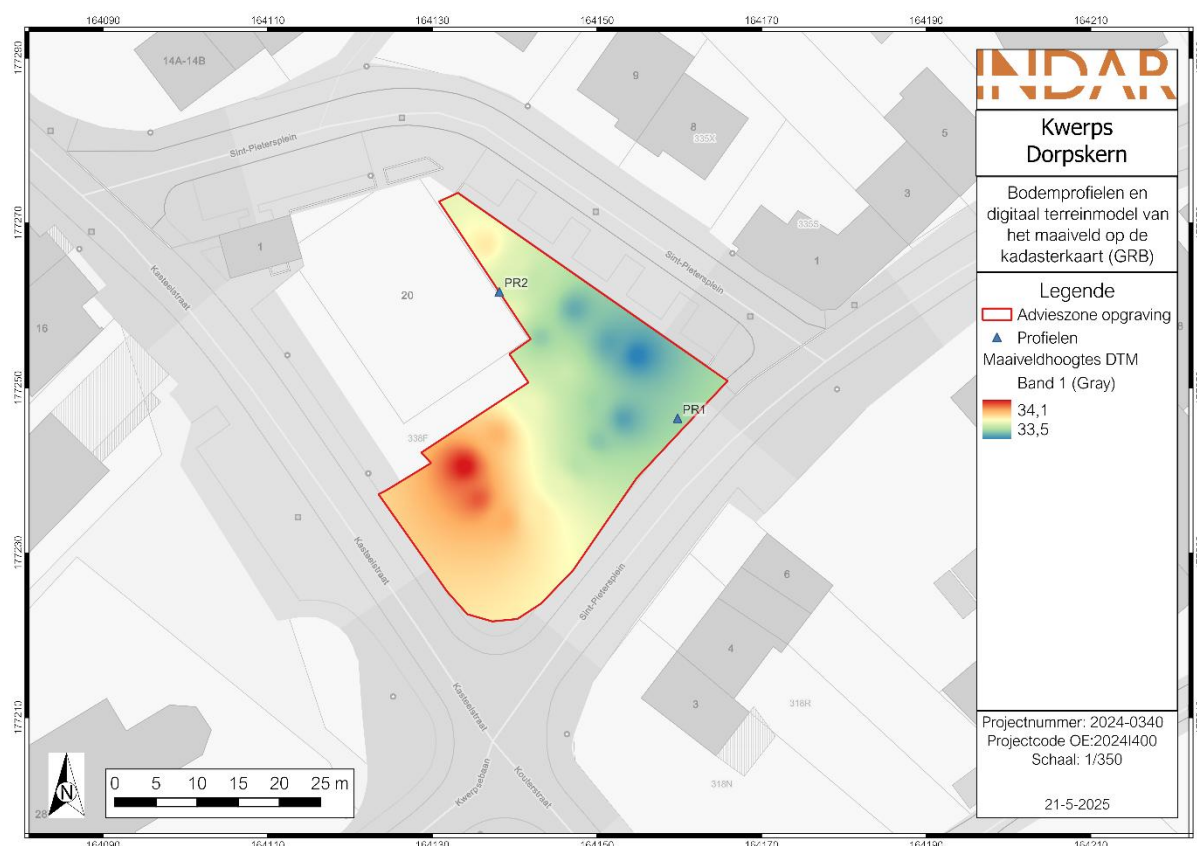
4. AARDKUNDIGE BESCHRIJVING VAN HET PLANGEBIED

4.1. Inleiding

Eerder in dit rapport werd de geologische en bodemkundige kadering van het plangebied en diens situering in de ruimere landschapsomgeving reeds toegelicht. Het huidige hoofdstuk gaat dieper in over de specifieke bodemopbouw die tijdens het vlakdekkend onderzoek werd vastgesteld. Hierna wordt evenwel gekeken naar de conclusie en effecten op de aanwezige archeologie, alsook wordt vergeleken met gelijkaardige bodems.

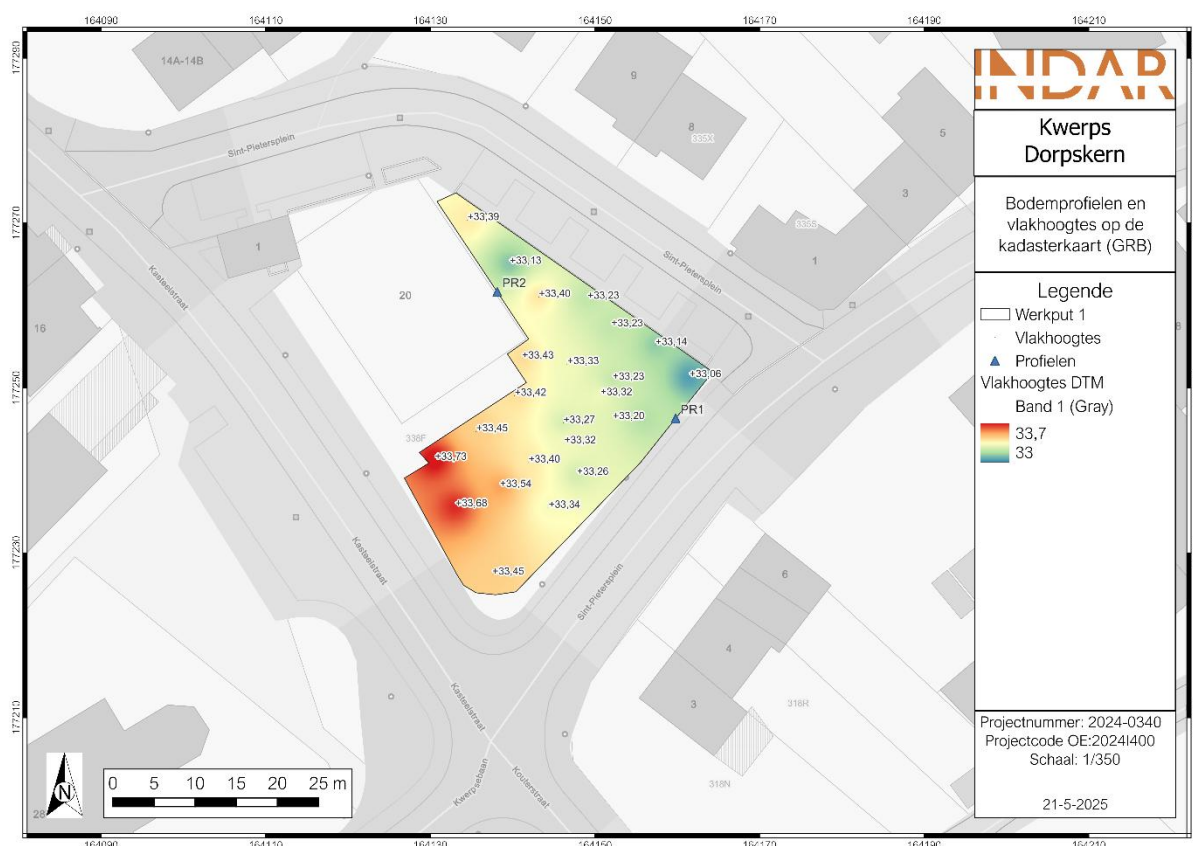
4.2. Bodemopbouw binnen het plangebied

Het Sint-Pietersplein en haar omgeving is relatief vlak met maaiveldhoogtes die gesitueerd zijn rond ca. +33,5 à 34,1 m TAW (Figuur 24). Er is sprake van een lichte helling van noordoost naar zuidwest. Het archeologisch vlak werd aangelegd op dieptes tussen +33 en 33,7 m TAW (Figuur 25). Het terrein kent hiermee een van noordoost naar zuidwest hellend verloop. In het zuidwesten werden hoofdzakelijk verstoringen aangetroffen, terwijl de kuilen meer naar het noordoosten aan het licht kwamen.

Figuur 24: Bodemprofielen en digitaal terreinmodel van het maaiveld op de kadasterkaart (GRB) (schaal 1/350, digitaal)⁵²

⁵² AGIV 2025.

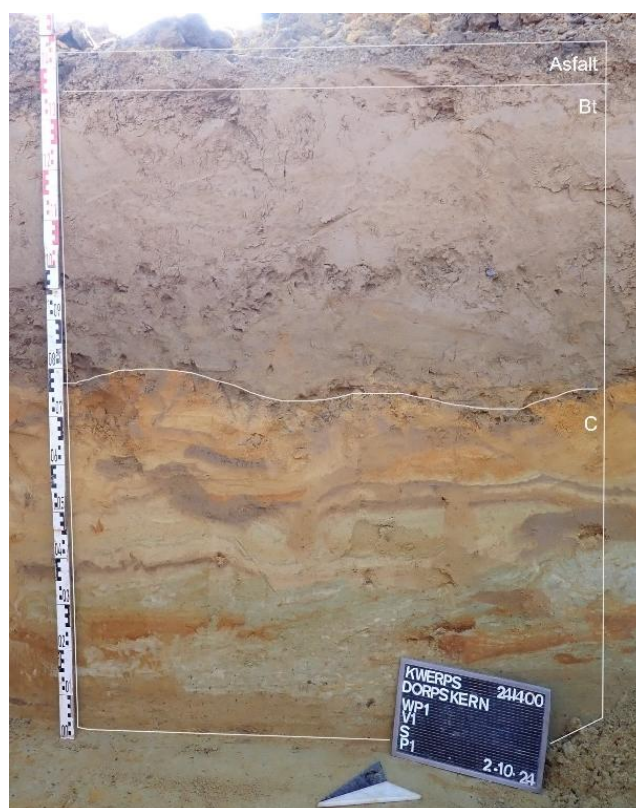
Figuur 25: Bodemprofielen en digitaal terreinmodel van de vlakhoogtes op de kadasterkaart (GRB) (schaal 1/350, digitaal)⁵³

Tijdens het onderzoek werden twee bodemkundige profielen aangelegd ter inzicht van de bodemopbouw binnen het onderzochte gebied. Deze situeren zich in het noorden en noordoosten. In het noordoostelijke gedeelte bleek er zich een textuur B-horizont te bevinden (PR1). In het noorden is er dan weer sprake van een A/C-bodemprofiel (PR2). Beide profielen worden dan ook verder toegelicht.

PR1 (Figuur 26) bestaat bovenaan uit een ca. 7 cm dikke, losse laag asfalt. Hierna wordt een natuurlijke, licht bruingrijze textuur B-horizont aangesneden die ijzerzandsteen bevat en waarin bovenaan sterk de invloed van compactie zichtbaar is. Archeologische sporen bevinden zich in de top van deze Bt-horizont. Vanaf ca. 70 cm beneden het maaiveld wordt de geeloranje, bruin gelaagde, sterk zandige, omgebankte en uitgescheide C-horizont aangetroffen. Deze komt aan het licht op variabele dieptes, daar de Bt-horizont gegolfd is.

PR2 (Figuur 27) wordt bovenaan gekenmerkt door een steenslagpakket, waaronder vervolgens een grijsbruine verstoorde laag aanwezig is. Deze verstoring reikt tot een diepte van ca. 30 cm beneden het maaiveld, waarna de zandige C-horizont zichtbaar is. Deze is bovenaan vrij oranje en wordt lichter van kleur op grotere diepte. Onderaan, evenals lokaal in het profiel, zijn ijzerzandsteenbanken zichtbaar.

⁵³ AGIV 2025.

Figuur 26: Foto van profiel 1 (©INDAR BV)

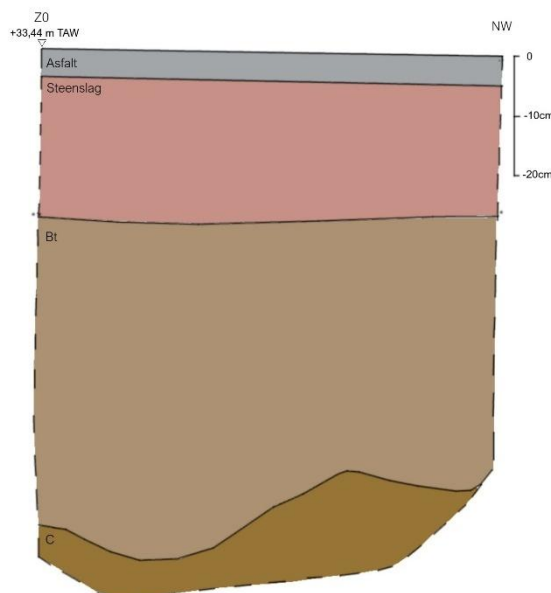
Figuur 27: Foto van profiel 2 (©INDAR BV)

4.3. Conclusie en effecten op de aanwezige archeologie

Het archeologisch vlak bevond zich vrij ondiep, onder de recentere pleinaanleg. Dit zal in enige mate gezorgd hebben voor een aftopping van het archeologisch bodemarchief. Gezien de historisch uitgescheide, herplaatste gronden, worden aanzienlijk oudere waarden dan deze aangetroffen tijdens het onderzoek, zoals bv. steentijd artefactensites, niet verwacht. Ondanks dat er dus een Bt-horizont aanwezig is, is deze dus ook herplaatst, waardoor de kans op het aantreffen van bv. steentijd artefactensites nihil geacht kan worden. Van enkele sporen is de datering onbepaald gebleven. Hiervan is dus niet duidelijk of ze pre-dateren aan de nieuwe tijd, met uitzondering van één kuil die mogelijk teruggaat tot de late middeleeuwen. Het betreft echter nog steeds grondsporen. Gezien de ontginningen in het gebied, dewelke in de ruimere omgeving hoofdzakelijk toenamen vanaf de volle – late middeleeuwen, wordt evenwel niet verwacht dat de grondsporen met onbepaalde datering voorafgaan aan de middeleeuwen. Dit omwille van de grote impact op de ondergrond die dergelijke ontginningen met zich meebrachten.

4.4. Referentie aan gelijkaardige bodems

De geregistreerde bodemprofielen zijn gelijkaardig aan deze vastgelegd tijdens het vondstmeldingsdossier (Figuur 28).⁵⁴ In tegenstelling tot bodemprofielen met een natuurlijke Bt-horizont boven een zandige C-horizont, vertonen de huidige profielen sterke antropogene factoren. Deze staan in relatie tot de voornoemde historische ontginningen.

Figuur 28: Digitalisatie van bodemprofiel PR1 zoals vastgesteld bij het vondstmeldingsdossier (©INDAR BV/agentschap Onroerend Erfgoed 2025)⁵⁵

⁵⁴ PEPERMANS, J. 2025.

⁵⁵ PEPERMANS, J. 2025.

5. BESCHRIJVING VAN DE ARCHEOLOGISCHE SITE

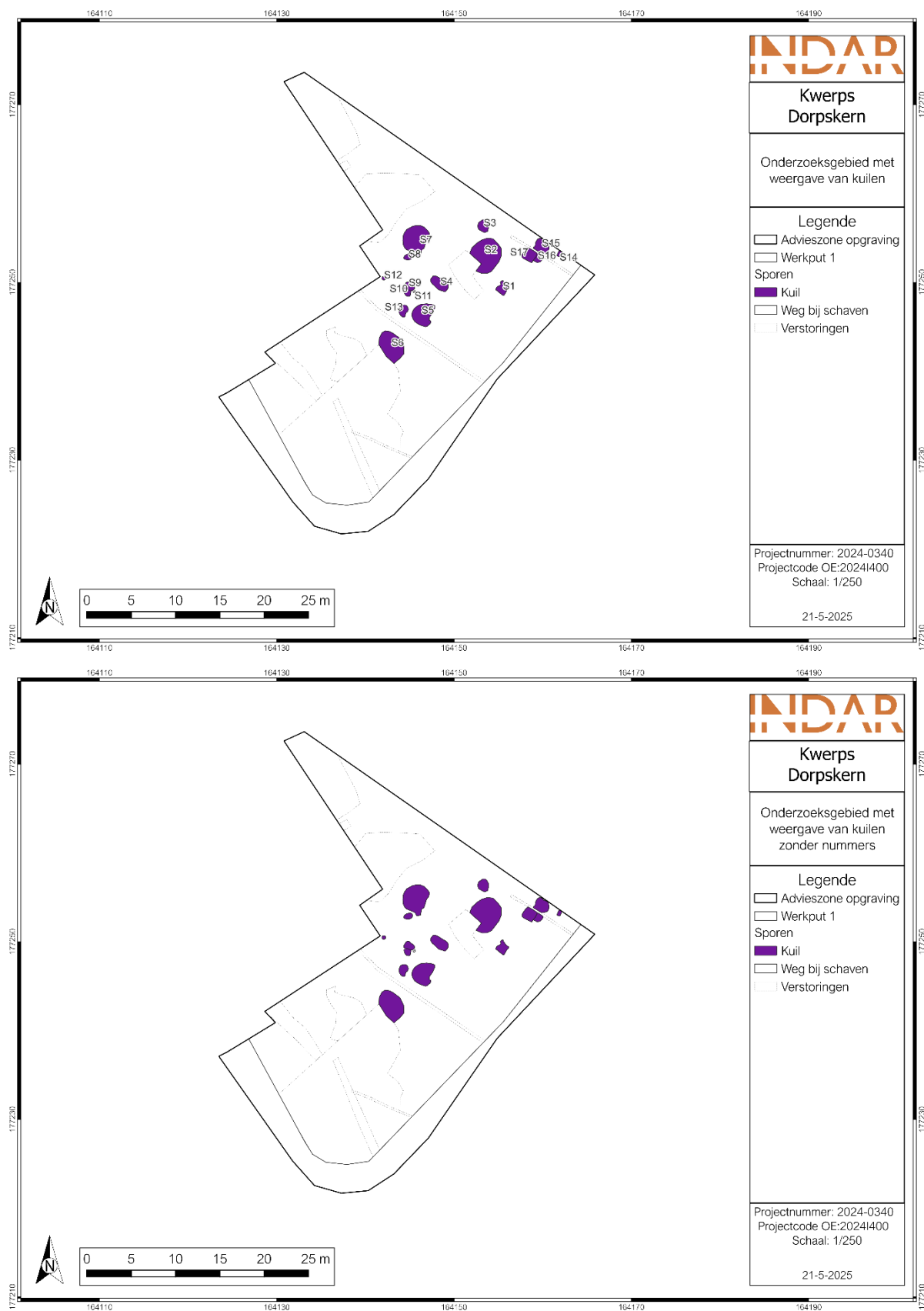
5.1. Inleiding

In de volgende hoofdstukken worden de sporen inclusief vondstmateriaal per interpretatie en periode beschreven. Op basis van literatuurstudie en de aangrenzende site ten noordoosten, wordt de interpretatie van de sporen ondersteund. Het gaat namelijk om een site die doorloopt binnen het huidige onderzoeksgebied, waardoor deze gegevens onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn. De beschrijvingen van de sporen die niet in detail behandeld worden in dit rapport, kunnen geraadpleegd worden in de bijhorende sporenlijsten, tekeningen en sporenkaarten. Deze zijn als bijlagen aan dit eindverslag toegevoegd. Alle dateerbare sporen zijn te plaatsen in de nieuwe tijd, met uitzondering van één kuil die mogelijk teruggaat tot de late middeleeuwen. Van enkele kuilen blijft de datering onbepaald. Het is dus niet duidelijk of ze al dan niet pre-dateren aan de dateerbare sporen. Afgezien van de ontginningskuilen, zijn er geen specifieke functionele aspecten toe te wijzen aan de overige kuilen.

5.2. Ontginningskuilen uit de nieuwe tijd

Zoals aangehaald in het assessment, werden er in totaal 16 kuilen aangetroffen (Figuur 29). Deze vertoonden overwegend sterke gelijkenissen en hadden doorgaans een vrij omvangrijke, diepe vulling. Het merendeel van de kuilen heeft een gelijkaardige donker grijsbruine tot donker bruinbeige, gevlekte vulling. Ze bestonden vaak uit meerdere lagen, wat getuigt van een geleidelijk opvulling. In anderen was slechts één laag herkenbaar, wat een vrij directe opvulling impliceert. Vanwege de omvang, vorm, vulling en diepte van de sporen, evenals de bodemkundige gegevens voor de advieszone en de opgravingsresultaten van het aangrenzend terrein ten noorden, kan er uitgegaan worden van een functie als ontginningskuil. Op basis van voornoemde kenmerken, worden in totaal 12 kuilen als ontginningskuil geïnterpreteerd. De ontginningskuilen hebben een variabele diepte van ca. 30 tot 270 cm. Het merendeel is dieper dan 75 cm. De omvang is evenwel verschillend en kan oplopen van ca. 73 x 80 cm tot ca. 330 x 410 cm.

Ter referentie van de aangetroffen site, worden ontginningskuilen S2, S6, S7 en S16-17 als volgt verder beschreven.

Figuur 29: Onderzoeksgebied met weergave van de kuilen, met en zonder nummer (schaal 1/250, digitaal)

Kuil S2 heeft in het vlak afmetingen van 330 x 410 cm (Figuur 30). Het spoor is in het zuidwesten verstoord omwille van het kwadrant dat op deze kuil werd geplaatst tijdens het vooronderzoek in de vorm van een proefputtenonderzoek (Figuur 31).⁵⁶ Uit de coupe die tijdens de opgraving werd geplaatst (Figuur 32), bleek de kuil plaatselijk nog dieper te reiken dan bleek uit het eerder gezette kwadrant. Het gaat om een totale diepte van ca. 270 cm beneden het aangelegde archeologisch vlak in plaats van de 208 cm die eerder werd aangegeven. Gelijkaardig aan de vaststellingen tijdens het proefputtenonderzoek, konden zes grijsbruine tot oranje-gele lagen waargenomen worden. Tijdens het proefputtenonderzoek werd in het andere kwadrant nog een zevende laag herkend. Op basis van de gelaagdheid wordt verondersteld dat de kuil in verschillende fasen terug werd opgevuld. Er werd tijdens de opgraving geen vondstmateriaal aangetroffen op basis waarvan de datering fijn gesteld kan worden. De aanvullende vondsten betreffen twee nagels en een klein stuk glas. Deze waren echter afkomstig van een losse toplaag en zijn allicht eerder te relateren aan recente inmenging. Verder leverde het spoor tijdens de opgraving geen nieuw vondstmateriaal op. Het vondstmateriaal uit het vooronderzoek betrof roodbakkend geglaazuurd aardewerk, grijsbakkend gedraaid aardewerk en steengoed. Hoewel het grijsbakkend aardewerk doorgaans te plaatsen is in de 13de-14de eeuw (late middeleeuwen), is al het materiaal afkomstig uit éénzelfde laag en is het jongste materiaal eerder te situeren vanaf de 16de eeuw, waardoor een datering in de nieuwe tijd waarschijnlijker is.

Figuur 30: Vlakfoto van kuil S2 (©INDAR BV)

⁵⁶ PEPERMANS, J. 2024.

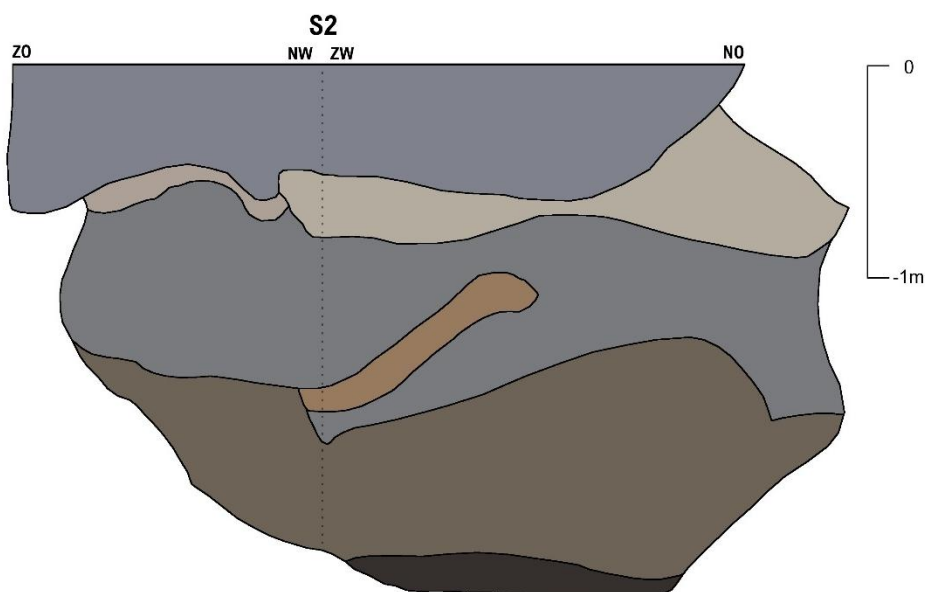

Figuur 31: Coupefoto van het kwadrant op kuil S3 tijdens het proefputtenonderzoek. Dit spoor kreeg spoornummer S2 tijdens de opgraving. (©J. Verrijckt BV, nu INDAR BV)⁵⁷

Figuur 32: Coupefoto van het kwadrant op kuil S2 tijdens de opgraving (©INDAR bv)

⁵⁷ PEPERMANS, J. 2024.

Figuur 33: Gedigitaliseerde coupetekening van kuil S2 (©INDAR bv)

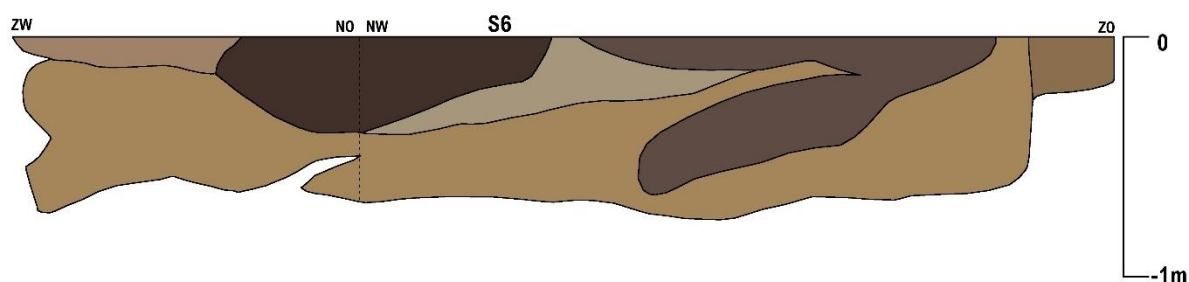
Kuil S6 heeft in het vlak afmetingen van ca. 240 x 350 cm. Ook hierin was sprake van vijf bruine tot donkergrijze lagen dewelke baksteen- en houtskoolspikkels bevatten. De totale vulling heeft een diepte van ca. 76 cm. Op basis van diverse vullingspakketten, kan gesteld worden dat de kuil geleidelijk aan terug werd opgevuld. De onderzijde is vlak tot licht gegolfd. Het spoor leverde drie kleine fragmenten aardewerk op, waaronder twee wanden in steengoed en één fragment roodbakkend, geglaazuurd aardewerk. Op basis van dit aardewerk en de gelijkenissen met andere sporen, wordt een datering in de nieuwe tijd (16de-18de eeuw) aangehouden.

Figuur 34: Vlakfoto van kuil S6 (©INDAR BV)

Figuur 35: Coupefoto van kuil S6 (©INDAR BV)

Figuur 36: Gedigitaliseerde coupetekening van kuil S6 (©INDAR bv)

Kuil S7 heeft afmetingen van ca. 290 x 320 cm. De kuil wordt gekenmerkt door een, in tegenstelling tot voorgaande kuilen, vrij homogene donker grijsbruine vulling waarin zich baksteen- en houtskoolspikkels bevinden. Verder vertoont de vulling gele vlekken. Vanwege de meer uniforme vulling dan bij de eerder beschreven sporen, werd deze kuil allicht vrij direct na het uitgraven terug opgevuld. Het spoor heeft een diepte van ca. 125 cm. Uit het spoor kon vrij hard gebakken steengoed gerecupereerd worden met een grijze kern. Hierdoor wordt een datering vanaf de 16de eeuw naar voren geschoven, in de nieuwe tijd.

Figuur 37: Coupefoto van kuil S7 (©INDAR bv)

Figuur 38: Gedigitaliseerde coupetekening van kuil S7 (©INDAR bv)

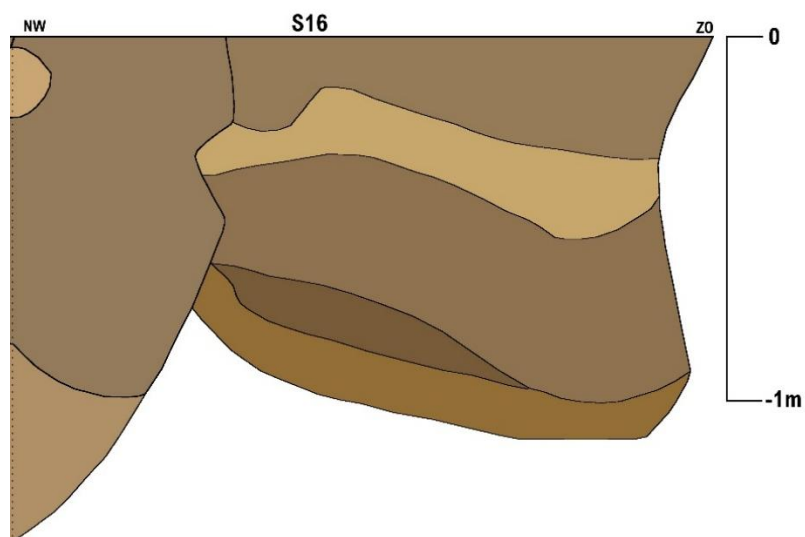
Ter hoogte van **kuilen S16-S17**, wordt kuil S16 in het noordwesten doorsneden door S17. In de vullingen van S16 en S17 konden telkens vijf lagen onderscheiden worden. Hierbij kent S16 een opeenvolging van twee grijsbruin gevlekte lagen, afgewisseld met een grijsgeel pakket, die in meer of mindere mate baksteen- en/of houtskoolhoudend zijn. Tussen de onderste grijsbruine laag en het oudste pakket van de gehele vulling, is een gele zandlens zichtbaar. De oudste laag is dan weer donker geel gevlekt en omvat duidelijk versmeten moederbodem. S17 kent dan weer een opeenvolging van drie te onderscheiden donker grijsbruin gevlekte lagen, afwisselend met dunne gele zandlenzen. Doorgaans bevatten deze grijsbruine pakketten weinig houtskool- en baksteenspikkels. De onderste laag is donkergeel en sterk gelijkend op de C-horizont, al is deze doorgraven. Alle lagen van S16 zijn ouder dan de vullingen van S17. Beide sporen leverden geen vondstmateriaal op. De vullingen zijn echter gelijkaardig aan deze bij de overige ontginningskuilen.

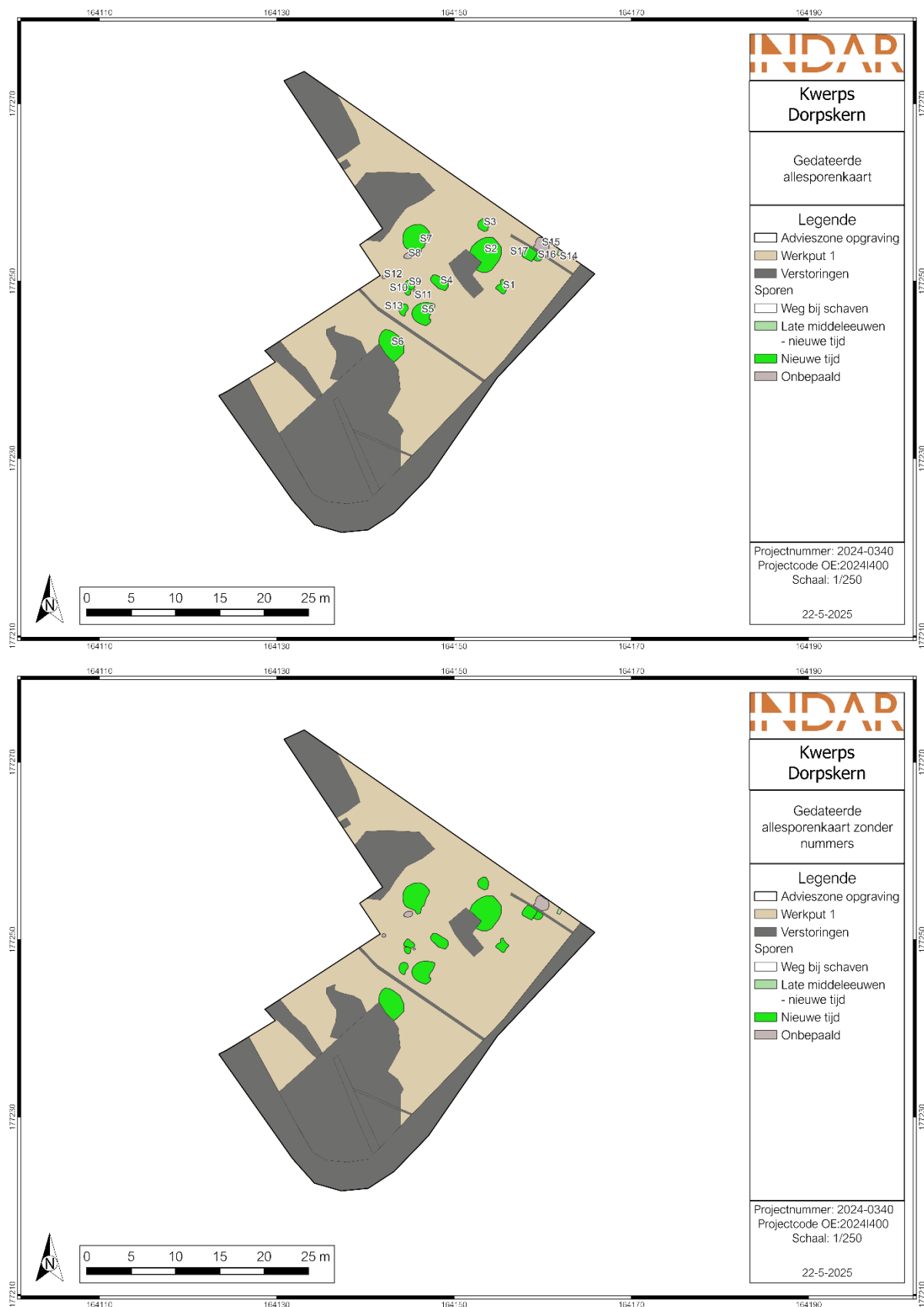
Figuur 39: Vlakfoto van kuilen S15-S16-S17, met S17-S16 op de voorgrond (©INDAR BV)

Figuur 40: Coupefoto van kuilen S17 en S16 (©INDAR BV)

Figuur 41: Gedigitaliseerde coupetekening van kuilen S17 - S16 met zicht op oversnijding (©INDAR bv)

Figuur 42: Gedateerde allesporenkaart met en zonder nummer (schaal 1/250, digitaal)

5.3. Overige kuilen

Enkele kuilen (n=4) wijken sterk af van deze ontginningskuilen: S8, S12, S14 en S15. Deze zijn minder omvangrijk en diep. Tevens hebben S8, S12 (Figuur 43) en S15 een ietwat uitgelopen, minder gevlekte, (donker) blauwgrijze, ovale vulling met inclusies van verbrande leem en houtskoolspikkels. S12 is bovendien vrij ondiep bewaard gebleven. Ze leverden geen vondstmateriaal op waardoor de datering onbepaald blijft. Dit betekent evenwel dat ze kunnen pre-dateren aan de ontginningskuilen. Er is verder geen onderling structureel verband in deze sporen op te merken. Er waren geen oversnijdingen met ontginningskuilen, waardoor op basis van oversnijdingen met de ontginningen evenwel niets te concluderen valt over de datering.

Figuur 43: Coupefoto's van kuilen S8 en S12 (©INDAR BV)

Kuil S14 (Figuur 44) was sterker afgelijnd, donkerder en minder uitgelopen qua vulling. Het spoor omvatte baksteenspikkels. Deze kuil leverde wel enkele scherven roodbakkerend geglaazuurd aardewerk op, waardoor het ruim te plaatsen valt in de late middeleeuwen – nieuwe tijd. De vulling verschilt hoofdzakelijk van de ontginningskuilen in dat opzicht dat de kuil beduidend minder diep is.

Figuur 44: Vlakfoto van kuil S14 (©INDAR BV)

5.4. Vergelijking met literatuur en de aangrenzende site

Zoals eerder reeds aangehaald, werd de omgeving van het onderzoeksterrein op bodemkundige kaarten aangeduid als groeve. Volgens Baeyens, L. & Dudal, R. (1958) vertonen de hier aanwezige bodems nog de kenmerken van de Aa kernserie, maar zijn ze diep omgewerkt om de harde kalkzandsteen te ontginnen. Meestal werden hiervoor gronden uitgekozen waar het substraat op geringe diepte voorkomt. De techniek van deze ontginningen bestond erin lange sleuven te graven tot op de zandsteenlagen. De uitgegraven aarde werd ter plaatse “omgebant” zodat de oorspronkelijke horizonten op dezelfde diepte bleven, waarna de “uitgescheide” gronden terug in cultuur werden genomen. Deze komen vaker voor te Kortenberg en omgeving. Zo ook te Erps-Kwerps.⁵⁸

In eerste instantie werd gedacht kalkzandsteenontginningen, gezien het plangebied deel uitmaakt van de Formatie van Brussel, waarin afwisselend zand- of zandsteenlagen voorkomen. In de coupe- en bodemprofielen waren onderaan echter ook ijzerzandsteenbanken zichtbaar. Ook sporen S9 en S13 leverden fragmenten ijzerzandsteen op. Ook de ontginning van ijzerzandsteen kan dus niet worden uitgesloten.

Zoals ook het literatuuronderzoek bij de opgraving van het vondstmeldingsdossier uitwees, zijn in de omgeving heden nog ijzerzandsteenbanken zichtbaar als getuige van vroegere ontginning. Een voorbeeld daarvan is de Eikelenberg te Kortenberg (Figuur 45).⁵⁹ Ijzerzandsteen was een gegeerde bouwsteen gedurende verschillende historische perioden. Dit reeds tijdens de volle middeleeuwen (11de-13de eeuw) en de late middeleeuwen (14de-15de eeuw). Het gebruik nam af in de nieuwe tijden (16de-18de eeuw). Gedurende deze periode werd de steen wel nog vaak toegepast voor utiliteitsgebouwen en constructies die werden blootgesteld aan stromend water. Vanaf de 19de eeuw werd de steen hoofdzakelijk nog gewonnen in functie van restauratie. Ook voor ornamentele waarden kon de grondstof prima gebruikt worden. Zo is de Diestiaan ijzerzandsteen erg gegeerd, doch werd voor dezelfde doeleinden ook Brusseliaan ijzerzandsteen ingezet. Deze laatste zou duurzamer zijn dan zijn Diestiaanse tegenhanger.⁶⁰

Figuur 45: Kortenberg, ijzerzandsteenbanken op de Eikelenberg als getuige van vroegere ontginning; (©Vlaamse overheid, De Clercq et al. 2014, p. 21.)

⁵⁸ PEPERMANS, J. 2024 naar BAEYENS & DUDAL 1958 ; PEPERMANS, J. 2025.

⁵⁹ PEPERMANS, J. 2025 naar DE CLERCQ et al. 2014, p.21.

⁶⁰ PEPERMANS, J. 2025 naar DE CLERCQ et al. 2014.

Aanvullend bij de huidige onderzoeksresultaten, dient evenwel gesteld te worden dat het aangrenzende onderzoeksterrein ten noordoosten in het najaar van 2024 door INDAR bv onderzocht werd in opdracht van het agentschap Onroerend Erfgoed (2024H217). Hiervan werd het eindrapport reeds opgemaakt.⁶¹ Tijdens deze opgraving werden in totaal 12 kuilen aangetroffen die geïnterpreteerd konden worden als ontginningskuil (Figuur 46). Deze kuilen hebben gelijkaardige kenmerken aan de exemplaren aangetroffen binnen het huidige onderzoeksgebied. De datering ervan kon op basis van het vondstmateriaal bijgesteld worden naar de 16de-18de eeuw (nieuwe tijd).

De aangetroffen ontginningskuilen op het terrein ten noorden van het huidige onderzoeksgebied, hebben een variabele diepte van ca. 30 tot 180 cm, waarbij het merendeel dieper is dan 90 cm. Op de huidige site is de minst diepe ontginningskuil evenzeer 30 cm diep, echter lopen de dieptes ook op tot 270 cm. Qua omvang zijn de kleinste exemplaren bij de opgraving ten noorden ca. 53 x 75 cm, vergelijkbaar met de ca. 73 x 80 cm binnen het huidige gebied. De grootste kuilen meten er tot 460 x 480 cm, terwijl dit in het huidige plangebied beperkt blijft tot ca. 330 x 410 cm. Het is duidelijk dat de gegevens bij elkaar aansluiten en dat de ontginningen zich beperken tot het gebied ten zuidwesten van de weg die rond de zone van het huidige Sint-Pietersplein loopt; een gebied dat vrij lang dienst heeft gedaan als achterliggende tuinzones/open gebied bij de historische bebouwing richting de Sint-Pieterskerk ten westen. Beide opgravingen kunnen samengenomen als één archeologische site aanschouwd worden. Wanneer men beide opgravingen in overweging neemt, is er sprake van een totaal van 24 ontginningskuilen uit de nieuwe tijd.

Via de regiokennis van Walter Sevenants en Erfgoedhuis Kortenbergh werd door auteur Henri Vannoppen een document aangeleverd over “De fermocratie van Erps-Kwerps met als voorbeeld de familie Stie”. Bij een fermocratie werden de dorpen zowaar ‘geregeerd’ door rijke pachters of herenboeren. Op basis van historische bronnen werd de fermocratie voor Erps-Kwerps in de periode 1776-1880 nagegaan. In het kader van dit eindverslag werd dit document doorgenomen op eventuele vermeldingen of aanwijzingen omtrent de ontginningen. Aan het huidige Sint-Pietersplein zou het oude kasteel van Quarebbe of Kwerps zich bevonden hebben. In de 17de eeuw bevond zich op diezelfde plaats de hoeve het Hof van Quarebbe. In 1735 werd de landbouwwuitbating van deze hoeve vermeld als “een pachthof met een coolhof (tuin) ende grond omtrent een half bunder, gelegen tot Quarebbe (Kwerps) aen de plaetse agter de kercke, regenoten (grenzende aan) ’s heerenstraete (de voornaamste straat, nu Vissegatstraat), het kerckhoff met eenen voetweg tusschen loopende west en jan de Haese noort (de smis van ‘Peeroemes’)”⁶². Hoewel de bewoners door de jaren heen diverse landbouwactiviteiten uitvoerden, zijn er geen duidelijke aanwijzingen voor ontginningen. Echter, gezien de datering in de 16de-18de eeuw, gaan de ontginningen mogelijk ook vooraf aan deze invulling, of werd er geen specifieke vermelding van gemaakt.

⁶¹ PEPERMANS, J. 2025.

⁶² VANNOPPEN, H. 1994.

Figuur 46: Gedateerde allesporenkaart ten aanzien van de opgravingsresultaten van het agentschap Onroerend Erfgoed ten noorden (schaal 1:350, digitaal)⁶³

⁶³ PEPERMANS, J. 2025.

6. SYNTHESE

6.1. Algemeen

Tijdens de archeologische opgraving in het kader van de dorpsontwikkeling te Kwerps, aan het Sint-Pietersplein te Kortenberg, werden 17 spoornummers uitgedeeld. Daarvan betreft het 16 kuilen en zijn er 12 te interpreteren als ontginningskuil. In de omgeving van het plangebied zijn bodemkundige en andere gegevens gekend dat er aan kalk- of ijzerzandsteenontginning werd gedaan. De aard, omvang, opvulling en diepte van de sporen lijkt hierbij aan te sluiten.

Gelijkaardige bevindingen werden gedaan bij de opgraving aan het aangrenzend terrein ten noorden, die binnen het kader van een vondstmelding plaatsvond⁶⁴. De grootste kuilen meten er tot 460 x 480 cm, terwijl dit in het huidige plangebied beperkt blijft tot ca. 330 x 410 cm. Het is duidelijk dat de gegevens bij elkaar aansluiten en dat de ontginningen zich beperken tot het gebied ten zuidwesten van de weg die rond de zone van het huidige Sint-Pietersplein loopt; een gebied dat vrij lang dienst heeft gedaan als achterliggende tuinzones/open gebied bij de historische bebouwing richting de Sint-Pieterskerk ten westen. Beide opgravingen kunnen samengenomen als één archeologische site aanschouwd worden. Wanneer men beide opgravingen in overweging neemt, is er sprake van een totaal van 24 ontginningskuilen uit de nieuwe tijd (16de-18de eeuw).

Hoewel in de omgeving grootschalige ontginningen gekend zijn van zowel kalk- als ijzerzandsteen, is het ook mogelijk dat ontginning op kleine schaal werd uitgevoerd door de bewoners van het dorp, binnen hun privédomeinen of toentertijd, zgn. herenboeren en hun pachthoven. Anderzijds kan het ook zijn dat de eerder kleine schaal van de ontginningen te wijten is aan een vermindering in het gebruik en aantal toepassingen van de specifieke grondstof, zoals er ook een afname zichtbaar is in het gebruik van bv. ijzerzandsteen gedurende de 16de-18de eeuw.

Het archeologisch onderzoek heeft een inzicht gegeven in de activiteiten die binnen de onderzoekszone en het aangrenzend gebied ten noorden plaatsvonden gedurende de nieuwe tijd. De vooropgestelde suggesties voor verder onderzoek na het archeologierapport werden behandeld in dit eindrapport. Aanvullend vervolgonderzoek op de resultaten van de opgraving is heden niet nuttig. Wel kunnen de resultaten opgenomen worden in verder specialistisch of synthetiserend onderzoek.

⁶⁴ PEPERMANS, J. 2025.

6.2. Beantwoording van de onderzoeksvragen

Landschappelijk kader:

- *Welke bodemhorizonten worden in de profielen aangetroffen en wat is de genese ervan? Welke zijn de bodemprocessen die hiermee geassocieerd worden?*

In het noordoostelijk deel van het terrein werd een textuur B-horizont aangetroffen boven de C-horizont. In het noorden was sprake van een A/C-bodemprofiel. Specifiek gaat het om door ontginningen vergraven gronden met textuur B-horizont, waarbij de uitgegraven grond werd omgebankt zodat de oorspronkelijke horizonten op dezelfde diepte bleven. Ze vertonen aldus een antropogeen karakter, ondanks dat de natuurlijke bodemopbouw werd aangehouden.

- *Wat is de relatie tussen deze bodemhorizonten en het omliggende landschap?*

De locatie van het plangebied is gesitueerd op een net wat hoger gelegen deel ten aanzien van de beekvallei. Het gebied maakt deel uit van de Formatie van Brussel, waar kalkzandsteen en ijzerzandsteen in voorkomen. Het substraat bevindt zich hier op geringe diepte, waardoor dergelijke locaties reeds historisch gezien ideaal waren om grondstoffen in te winnen via ontginning.

- *Wat is de relatie tussen deze bodemhorizonten en de archeologische sporen?*

De aangetroffen archeologische sporen bevinden zich in de top van de omgescheide Bt-horizont.

- *Hoe zag het landschap er tijdens de verschillende bewonings- en gebruiksfasen uit?*

Het oudste spoor gaat mogelijk terug tot de late middeleeuwen. Er zijn geen sporen aangetroffen met vullingen die zich leenden tot een verdere landschapsreconstructie in deze periode. Op basis van het historisch kaartmateriaal, kan aangenomen worden dat reeds in de 18de eeuw de omgeving de vorm van een dorp aannam. Daarbij betrof het wel hoofdzakelijk een dorpsontwikkeling met nog grote open zones, die op het historisch kaartmateriaal zijn weergegeven als tuinzones.

- *Heeft de bodem of het landschap een invloed gehad op het landgebruik en de landinrichting?*

Gezien het plangebied hoofdzakelijk gelegen was in een tuinzones behorend bij de historische bebouwing, waar men op geringe diepte grondstoffen kon inwinnen, leenden dergelijke open zones in de dorpskern zich allicht voor het uitvoeren van dergelijke ontginningen. Hoewel er in de omgeving grootschalige ontginningen gekend zijn, kan het hier ook gaan over ontginning op kleine schaal in desbetreffende periode (16de-18de eeuw). Zo is er gedurende periode een afname van het gebruik van bv. ijzerzandsteen, en kan ontginning op kleine schaal in deze periode ontstaan hebben om de noden qua grondstoffen in te lossen. Het uitvoeren van consistente ontginningen kan wel een invloed gehad hebben op de bewaring van een potentieel ouder archeologisch bodemarchief.

- *Zijn er doorheen de tijd, veranderingen op getreden in het landschap en het landschapsgebruik? Zijn deze veranderingen veroorzaakt door de mens?*

Op basis van de gegevens uit de opgraving, is enkel duidelijk dat de ontginningskuilen dateren uit de 16de-18de eeuw. Gezien deze reeds voorkomen in uitgescheide gronden, gaan dergelijke antropogene activiteiten mogelijks verder terug, al is niet te duiden wanneer de gronden juist precies zijn omgebant en terug in cultuur zijn genomen. Pas op het eind van de 19de of gedurende de 20ste eeuw werd het terrein anders ingericht en ging het dienst doen als pleinzone binnen de dorpskern.

- *Welke impact hebben de mogelijke ontginningen op de ondergrond gehad en hoe is dit fenomeen bodemkundig waarneembaar?*

Hierdoor zijn potentieel oudere archeologische sites allicht vergraven geraakt. De horizonten vertonen antropogene invloeden en zijn sterker afgelijnd dan het geval zou zijn in een natuurlijke bodemontwikkeling.

- *Welke factoren zorgen ervoor dat net deze locatie aantrekkelijk was voor ontginning?*

Het substraat waarin zandsteen voorkomt, bevindt zich hier op geringe diepte, waardoor grondstoffen makkelijker ingewonnen konden worden.

Nederzetting:

- *Wat is de aard van vindplaats?*

Het betreft andere activiteiten dan bewoning, specifiek ontginning.

- *Is de begrenzing van de nederzetting bereikt? Zoja; waar bevindt zich deze begrenzing en hoe manifesteert zich deze?*

Een nederzetting werd niet aangetroffen, echter lijken de ontginningen te stoppen aan de weg die in het noorden rondom de huidige pleinzone liep. Dit wanneer men de resultaten van de opgraving in het kader van de vondstmelding eveneens in beschouwing neemt. Het is echter niet duidelijk of dergelijke ontginningen ook werden uitgevoerd op andere open terreinen in de omgeving. Er zijn wel indicaties uit andere bronnen dat Kortenbergh behoorde tot een gunstig gebied voor grootschalige ontginningen, dus allicht zijn daar elders ook nog relictten van aan te treffen.

- *Wat is de datering van de nederzetting en zijn er meerdere fases te herkennen?*

Er is geen nederzetting aangetroffen. De ontginningen zijn terug te brengen tot de 16de-18de eeuw.

- *Is er sprake van een ruimtelijke inrichting van het landschap waarbij bepaalde zones een bepaalde functie kenden of toebehoorden aan één erf?*

Hoewel er twee percelen worden aangeduid op de vroegst beschikbare kaart (18de eeuw) ter hoogte van de advieszone, lijken de ontginningsactiviteiten op beide percelen te hebben plaatsgevonden. Of deze indeling kwam pas tot stand nadat de ontginningen werden uitgevoerd, wat waarschijnlijker is. Er kan echter vanuit gegaan worden dat het evenwel open zones betrof, om dergelijke activiteiten efficiënt uit te kunnen voeren.

- *Zijn er gebouwplattegronden aanwezig? Zoja; tot welk type behoren deze gebouwplattegronden? Zijn er uitspraken te doen omtrent datering, functie, constructie en gebruik?*

Er zijn geen gebouwplattegronden aanwezig.

- *Zijn er andere sporen, structuren of vondsten die wijzen op de aanwezigheid van een nederzetting of activiteiten die rechtstreeks verband houden met deze nederzetting?*

Nee.

- *Zijn er sporen aanwezig die verband houden met een specifieke ambacht?*

De sporen wijzen op ontginningsactiviteiten.

- *Zijn er nog restanten aanwezig van historische bebouwing? Zo ja; hoe zijn deze opgebouwd? Zijn er faseringen te herkennen?*

Nee.

Materiële cultuur:

- *Tot welke vondstcategorieën behoren de vondsten, wat is de vondstdichtheid en de conserveringsgraad?*

Doorgaans gaat het om een beperkt aantal vondsten verspreid over een beperkt aantal sporen, evenals aanlegvondsten. De vondsten zijn over het algemeen in een stabiele bewaringstoestand. De aangetroffen vondsten behoren tot de categorieën aardewerk, metaal, glas en natuursteen.

- *Zijn er uitspraken te doen omtrent typologie, functie en datering van de vondsten?*

Het vondstensemble is te beperkt en fragmentarisch om degelijke uitspraken te kunnen doen over typologie en functie. Het is tevens ruim te dateren in de 14de-18de eeuw, al komt het oudste materiaal vaak intrusief voor bij jongere exemplaren.

- *Zijn de vondsten van lokale oorsprong of wijzen deze op (handels)contacten met andere gebieden?*

Enkele scherven steengoed wijzen op Rijnlandse productiecentra. De natuurstenen zijn van lokale oorsprong.

- *Wat zeggen de aangetroffen vondsten over de levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond van de gebruikers?*

Door de beperkte aantallen en fragmentatie, zijn er weinig aanwijzingen omtrent relaties tot levenswijze, sociale, economische en culturele achtergrond.

- *Hoe verhouden de gegevens uit deze opgraving zich tot de gegevens van de aangrenzende opgraving die voortkwam uit een vondstmelding?*

Er werden bij de opgraving ten noorden gelijkaardige bevindingen gedaan. De grootste kuilen meten er tot 460 x 480 cm, terwijl dit in het huidige plangebied beperkt blijft tot ca. 330 x 410 cm. Het is duidelijk dat de gegevens bij elkaar aansluiten en dat de ontginningen zich beperken tot het gebied ten zuidwesten van de weg die rond de zone van het huidige Sint-Pietersplein loopt; een gebied dat vrij lang dienst heeft gedaan als achterliggende tuinzones/open gebied bij de historische bebouwing richting de Sint-Pieterskerk ten westen.

Beide opgravingen kunnen samengenomen als één archeologische site aanschouwd worden. Wanneer men beide opgravingen in overweging neemt, is er sprake van een totaal van 24 ontginningskuilen uit de nieuwe tijd (16de-18de eeuw).

Aanbevelingen:

- *Welke onderzoeken kunnen in de toekomst de kennis van de site uitbreiden?*

De vooropgestelde suggesties voor verder onderzoek na het archeologierapport werden behandeld in dit eindrapport. Aanvullend vervolgonderzoek op de resultaten van de opgraving is heden niet nuttig. Wel kunnen de resultaten opgenomen worden in verder specialistisch of synthetiserend onderzoek.

- *Zijn er vondsten die conserveringsmaatregelen nodig hebben zodat deze voor de toekomst bewaard kunnen blijven?*

De vondsten bevinden zich in een stabiele bewaringstoestand. Er zijn geen specifieke conserveringsmaatregelen vereist.

6.3. Deponering

De resultaten van de opgraving, bestaande uit data, vondsten en het archeologische ensemble, blijven te allen tijde eigendom van de opdrachtgever. Na afronding van het onderzoek kan dit ensemble overgedragen worden aan een erkend depot. Dit in overeenkomst met de opdrachtgever. Indien er geen erkend depot verantwoordelijk is voor de regio, kan een afspraak gemaakt worden met het uitvoerend bedrijf voor opslag. Voor Erps-Kwerps wordt er geopteerd voor het Onroerend Erfgoeddepot Vlaams-Brabant (PIVO – Loods 68, Poverstraat 45, 1731 Asse).

7. LIJST MET FIGUREN

Figuur 1: Advieszone opgraving op Topografische kaart (schaal 1/5.000, digitaal).....	5
Figuur 2: Advieszone opgraving op kadasterkaart (GRB) (schaal 1/350, digitaal).....	6
Figuur 3: Synthesepan van de werkzaamheden in de dorpskern van Kwerps, zoals weergegeven in de archeologienota.....	9
Figuur 4: Advieszone opgraving op kadasterkaart (GRB) zoals weergegeven in het programma van maatregelen bij de nota	15
Figuur 5: Overzichtsfoto's WP1 (©INDAR bv)	18
Figuur 6: Werkputtenplan op kadasterkaart (GRB) (schaal 1:350, digitaal)	19
Figuur 7: Allesporenkaart op kadasterkaart (GRB) (schaal 1/250, digitaal)	22
Figuur 8: Allesporenkaart zonder nummers, met weergave van coupes (schaal 1/250, digitaal)	23
Figuur 9: Geïnterpreteerde allesporenkaart op kadasterkaart (GRB) (boven) en geïnterpreteerde allesporenkaart (onder) (schaal 1/350 en 1/250, digitaal)	24
Figuur 10: Geïnterpreteerde allesporenkaart zonder spoornummers, met weergave van coupes	25
Figuur 11: Advieszone opgraving op Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen en kadasterkaart (GRB) (schaal 1/5.000, digitaal)	29
Figuur 12: Advieszone op Tertiair geologische kaart en kadasterkaart (GRB) (schaal 1/5.000, digitaal) ..	30
Figuur 13: Advieszone op Quartair geologische kaart (1/200.000) en kadasterkaart (GRB) (schaal 1/5.000, digitaal).....	31
Figuur 14: Advieszone op Quartair profieltypekaart (1/50.000) en kadasterkaart (GRB) (schaal 1/5.000, digitaal).....	31
Figuur 15: Advieszone op bodemkaart van Vlaanderen en kadasterkaart (GRB) (schaal 1/2.500, digitaal)	32
Figuur 16: Onderzoeksgebied aangeduid bij benadering op de Villaretkaart (1745-1748)	35
Figuur 17: Onderzoeksgebied aangeduid op de Ferrariskaart (1771-1778)	36
Figuur 18: Onderzoeksgebied aangeduid op de Atlas der Buurtwegen (1843-1845)	37
Figuur 19: Onderzoeksgebied aangeduid op de kaart van Popp (1842-1879).....	38
Figuur 20: Advieszone op de orthofoto van 1971 (boven) en 1979-1990 (onder).....	39
Figuur 21: Centrale archeologische inventaris in de omgeving van de advieszone op Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen en kadasterkaart (GRB) (schaal 1/5.000, digitaal)	40
Figuur 22: (Archeologie)nota's en eindverslagen in de omgeving van de advieszone op Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen en kadasterkaart (GRB) (schaal 1/5.000, digitaal).....	42
Figuur 23: Gedateerde allesporenkaart van de opgraving te Kortenberg Sint-Pietersplein (2024H217) (©INDAR BV/agentschap Onroerend Erfgoed 2025)	44
Figuur 24: Bodemprofielen en digitaal terreinmodel van het maaiveld op de kadasterkaart (GRB) (schaal 1/350, digitaal).....	45
Figuur 25: Bodemprofielen en digitaal terreinmodel van de vlakhoogtes op de kadasterkaart (GRB) (schaal 1/350, digitaal).....	46
Figuur 26: Foto van profiel 1 (©INDAR BV)	47
Figuur 27: Foto van profiel 2 (©INDAR BV)	47
Figuur 28: Digitalisatie van bodemprofiel PR1 zoals vastgesteld bij het vondstmeldingsdossier (©INDAR BV/agentschap Onroerend Erfgoed 2025)	48
Figuur 29: Onderzoeksgebied met weergave van de kuilen, met en zonder nummer (schaal 1/250, digitaal).....	50
Figuur 30: Vlakfoto van kuil S2 (©INDAR BV).....	51
Figuur 31: Coupefoto van het kwadrant op kuil S3 tijdens het proefputtenonderzoek. Dit spoor kreeg spoornummer S2 tijdens de opgraving. (©J. Verrijckt BV, nu INDAR BV).....	52
Figuur 32: Coupefoto van het kwadrant op kuil S2 tijdens de opgraving (©INDAR bv)	52
Figuur 33: Gedigitaliseerde coupetekening van kuil S2 (©INDAR bv).....	53
Figuur 34: Vlakfoto van kuil S6 (©INDAR BV).....	53
Figuur 35: Coupefoto van kuil S6 (©INDAR BV).....	54
Figuur 36: Gedigitaliseerde coupetekening van kuil S6 (©INDAR bv).....	54
Figuur 37: Coupefoto van kuil S7 (©INDAR bv).....	55
Figuur 38: Gedigitaliseerde coupetekening van kuil S7 (©INDAR bv).....	55
Figuur 39: Vlakfoto van kuilen S15-S16-S17, met S17-S16 op de voorgrond (©INDAR BV).....	56
Figuur 40: Coupefoto van kuilen S17 en S16 (©INDAR BV)	56

Figuur 41: Gedigitaliseerde coupetekening van kuilen S17 - S16 met zicht op oversnijding (©INDAR bv)	57
Figuur 42: Gedateerde allesporenkaart met en zonder nummer (schaal 1/250, digitaal)	58
Figuur 43: Coupefoto's van kuilen S8 en S12 (©INDAR BV)	59
Figuur 44: Vlakfoto van kuil S14 (©INDAR BV).....	59
Figuur 45: Kortenberg, ijzerzandsteenbanken op de Eikelenberg als getuige van vroegere ontginning; (©Vlaamse overheid, De Clercq et al. 2014, p. 21.).....	60
Figuur 46: Gedateerde allesporenkaart ten aanzien van de opgravingsresultaten van het agentschap Onroerend Erfgoed ten noorden (schaal 1:350, digitaal)	62

8. LIJST MET TABELLEN

Tabel 1: Aantal sporen per spoortype	21
Tabel 2: Aantallen en gewichten per vondstcategorie	26

9. BIBLIOGRAFIE

9.1. Literatuur

AGENTSCHAP ONROEREND ERFGOED 2019. *Code van goede praktijk voor de uitvoering van en rapportering over archeologisch vooronderzoek en archeologische opgravingen en het gebruik van metaaldetectoren (versie 4.0)*, Brussel.

BAEYENS, L. & DUDAL, R. 1958. *Bodemkaart van België. Verklarende tekst bij het kaartblad: Zaventem 88E*, Brussel.

BEYAERT, M. et al. 2006. *België in kaart. De evolutie van het landschap in drie eeuwen cartografie*, Brussel, Uitgeverij Lannoo.

GOOSSENS, E., GULLENTOPS, F. & VANDENBERGHE, N. 2007. *Toelichting bij de Quartairgeologische Kaart: Kaartblad 32: Leuven*, Brussel.

GYSELING, M. 1960. *Toponymisch woordenboek van België, Nederland, Luxemburg, Noord-Frankrijk en West-Duitsland (vóór 1226)*.

HANECA, K., ERVYNCK, A. & VAN STRYDONCK, M. 2019. *¹⁴C: dateren met radiokoolstof*, Handleiding agentschap Onroerend Erfgoed 21, Brussel.

DE CLERCQ, H., JANSSENS, E., SMETS, S. & VERHAERT, G. 2014. *Diestiaan ijzerzandsteen. Van Demergotiek tot restauratieproblematiek*, Brussel, Digitale drukkerij Vlaamse Overheid.

PEPERMANS, J. 2024a. *Nota proefputten Kwerps, Dorpskern*, Rapport 1626, Beerse.

PEPERMANS, J. 2024b. *Sporen van ontginning aan het Sint-Pietersplein te Kwerps. Archeologierapport van een opgraving ter hoogte van de dorpskern van Kwerps*, J. Verrijckt Rapport 1652 (niet gepubliceerd).

PEPERMANS, J. & VAN GILS, M. 2024. *Sporen van ontginning langs de weg. Archeologierapport van een toevalsvondst aan het Sint-Pietersplein te Kwerps (Kortenbergh)*, agentschap Onroerend Erfgoed, Brussel (niet gepubliceerd).

PEPERMANS, J. 2025. *Sporen van ontginning langs de weg. Eindrapport van een toevalsvondst aan het Sint-Pietersplein te Kwerps (Kortenbergh)*, agentschap Onroerend Erfgoed, Brussel.

VAN EYCK, B. & VERRIJCKT, J. 2022. *Archeologienota Erps-Kwerps Dorpskern*, rapport 1014, Beerse.

VANNOPPEN, H. 1994. "Genealogie en geschiedenis van pachthoven. De fermocratie van Erps-Kwerps met als voorbeeld de familie Stie." In: *Van twee kerkdorpen tot stadsgewestgemeente: Erps-Kwerps 1776-1976. Wandeling door twee eeuwen Erps-Kwerps*, Genootschap voor Geschiedenis en Volkskunde.

9.2. Websites

Agentschap Onroerend Erfgoed 2025. *Inventaris* [online] <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/>

AGIV 2024. AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN: *Topografische Kaart NGI 1:10000 raster, klassieke reeks*. <http://www.geopunt.be>.

AGIV 2024b. AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN: *Grootchalig Referentiebestand (GRB)*.

AGIV 2024c. AGENTSCHAP GEOGRAFISCHE INFORMATIE VLAANDEREN: *Orthofotomozaïek, middenschallig, winteropnamen, kleur, meest recent, Vlaanderen*. <http://www.geopunt.be>.

CARTESIUS 2025. *Cartesius*. www.cartesius.be.

DOV Vlaanderen 2024a: *Databank Ondergrond Vlaanderen, Bodemkaart*. <https://www.dov.vlaanderen.be/portaal/?module=public-bodemverkenner#ModulePage>.

Gemeente Kortenberg 2025. *Sint-Petruskerk van Kwerps* [online] <https://www.kortenberg.be/sint-petruskerk-van-kwerps>

Geopunt 2025a. *GEOPUNT VLAANDEREN*.

Geopunt 2025b. *GEOPUNT VLAANDEREN: Atlas der Buurtwegen Vlaanderen (ca. 1840)*. <http://www.geopunt.be>.

Geopunt 2025c. *GEOPUNT VLAANDEREN: Ferrariskaart (1777)*. <http://www.geopunt.be>.

Geopunt 2025d. *Toelichting: Atlas Der Buurtwegen (1843-1845)*. <http://www.geopunt.be/catalogus/datasetfolder/8264f16f-45d2-4eae-bc77-f003c7830b20>.

Janssens C. 2019. *Kortenberg* [online]. <https://medium.com/@christiaanjanssens/kortenberg-76abc22f9f2d>

Koninklijke Bibliotheek van België 2016. *Toelichting: Ferraris (kabinetskaart van de Oostenrijkse Nederlanden)*. http://belgica.kbr.be/nl/coll/cp/cpFerraris_nl.html.

Voorblad:

CARTESIUS, 2025. *Cartesius, Kaartlaag 1939* Available at: http://www.cartesius.be/arcgis/home/webmap/viewer.html?url=https://wmts.ngi.be/arcgis/rest/services/seamless_carto__default__3857__800/MapServer&lang=nl, bezocht op 31-10-2024.

I0. BIJLAGEN

B1_Archeologierapport

B2_Sporenlijst

B3_Vondstenlijst

B4_Fotolijst

B5_Tekeningen

B6_Plannen